

ІСТОРІЇ
ВЕТЕРАНІВ

ВІЙННИ ЗОЦОЛ

++ БУГ +

ПІАНІСТ

+ МУЗІ

++

ДОЦЕНТ +

СКОЛОПЕНДРА

АЛЯ КІБЕР +

++ + БУХГАЛТЕР + ++

ПЕС

БІЖАН +

29
ІСТОРІЙ

ГОЛОС СОЛОГ ВІЙНИ

ІСТОРІЇ
ВЕТЕРАНІВ

КИЇВ
2017

Будь-яке використання матеріалів видання можливе,
частково або повністю за попередньої згоди ГО «Інтернаюз-Україна»
та за умови зазначення джерела

ГОЛОС ВІЙНИ. ІСТОРІЇ ВЕТЕРАНІВ

ISBN 978-966-432-230-7

Книжка, яку ви тримаєте в руках, — це голоси військових, що захищали наш дім, країну, захищали наш вибір та незалежність. Людей. Не всіх вони хотіли захищати і не всіх змогли, кого хотіли. У їхніх голосах ми іноді можемо почути цей біль. Бо вони говорять без посередників, без фільтра та обмежень. Під обкладинкою — унікальна можливість прожити окремі моменти війни. Побути солдатом. Прожити нашу спільну історію. Відчутти, як пахне залізо, зрозуміти їхній страх, сміх, тугу, докори сумління.

Книжку видано в рамках соціального проєкту «Голос війни: школа публіцистики для ветеранів АТО». Проєкт реалізується ГО «Інтернаюз-Україна» та Міжнародною організацією Internews за фінансової підтримки Уряду Канади через Міністерство міжнародних справ Канади та Міжнародного фонду «Відродження». Щиру подяку висловлюємо Вейнові Шарпу, Валентині Кузик, Євгенові Бистрицькому, Станіславові Лячинському.

www.voiceofwar.org

БУГ⁽¹⁾
ПІАНІСТ⁽²⁾
МУЗИ⁽¹⁾
ДОЦЕНТ⁽¹⁾
СКОЛОПЕНДРА⁽¹⁾
АЛЯ⁽¹⁾ КІБЕР⁽²⁾
БУХГАЛТЕР⁽²⁾
ПЕС⁽¹⁾
БІЖАН⁽¹⁾
ЛІНЗА⁽²⁾
КІТ⁽¹⁾
ХЕМІНГУЕЙ⁽¹⁾
СКЕЛЯ⁽²⁾
ОБАМА⁽¹⁾
КОЛУМБЕТ⁽²⁾
МАНГАЛ⁽¹⁾
КАПЕЛАН⁽¹⁾
ГЕРМАН⁽¹⁾
ЛОРА⁽¹⁾
ТУРИСТ⁽¹⁾
ЯР⁽²⁾

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Коли країна опиняється в стані війни, ти вже не знаєш, як від неї сховатися. Про війну говорять скрізь: з екранів, із моніторів, зі сторінок журналів, радіоприймачів, на роботі, у чергах, у таксі.

Навіть у снах із тобою теж говорять про війну.

Але дуже часто те, що ти чуєш, — це тільки луна. Якась довга повторювана луна від незнайомих звуків, від яких тобі ніяково, моторошно, які тебе провокують щось робити чи щось думати, але ти постійно ловиш себе на думці, що це є чимось вторинним. Що це уривки інформації, які доходять до тебе, відфільтровані, перебільшені, применшені, спотворені, немов у кривому дзеркалі.

Через цю луну, через цю мережу фільтрів ти часто не чуєш самої реальності. Ти часто не чуєш самого голосу тих, хто там, хто на війні, хто її пережив, хто через неї пройшов, хто її відчув на собі.

Але ж голоси саме цих людей і є найважливішими. Саме тому, що вони неприкрашені й невідфільтровані. Саме тому, що вони є голосами без декорацій.

Коли ми замислювали проект «Голос війни», для нас була важлива проста річ: допомогти почути голоси тих, хто пройшов через війну. Почути ці голоси без прикрас, без фільтра. Не так, як їх переповідають журналісти, письменники, кіношники чи правозахисники (ці голоси теж дуже важливі, але їх недостатньо), а так, як вони звучать у своїй чистоті.

Часто кажуть, що має минути час, аби про нашу війну постали могутні тексти. Часто кажуть, що адекватно дивитися на ті чи інші події можна тільки з певної дистанції.

Це, мабуть, правда. Але правда також і те, що ми не можемо надто довго чекати. Що ми не можемо відтягувати момент, коли хочемо почути тих, хто все це пережив. Що слухати й чути варто тут і зараз.

У проект «Голос війни» ми запросили 30 ветеранів, які хотіли описати свій досвід. Улітку 2017 року щотижня вони зустрічалися з відомими українськими письменниками, журналістами та блогерами. Вони слухали про досвід інших, про нюанси мистецтва писати й

висловлювати думки. Вони також писали самі, працювали над своїми текстами з колегами та вчителями, обмінювалися досвідом.

У результаті такої роботи народилися ці тексти. Різні, несхожі, великі й маленькі — тексти «голосу війни». Саме їх ми публікуємо в збірці.

У цих текстах немає пафосу, з яким часом пишуть про війну. У них немає вдаваного надриву та надмірної емоційності. У них є патріотизм — і він справжній, не показовий. Тут є тексти про біль, але є також про радість, навіть про сміх. Про сенс і про абсурд. Про реальність та сюрреальність. Але найголовніше те, що в цих текстах є справжність.

Ми розуміємо, звісно, що ця збірка — не єдиний «голос війни». Що сьогодні в Україні постає чимало інших текстів від ветеранів чи волонтерів. Таких голосів стає дедалі більше, а це значить, що в нашому суспільстві вже неможливо якісь речі замовчати, чогось не помітити, щось піддати цензурі. Що, попри інформаційний туман, ми все одно маємо шанс дізнатися, як усе відбувалося насправді.

Водночас особливу цінність публікації бачимо в тому, як ці тексти народжувалися. Бо вони народжувалися не на самоті. Вони народжувалися в спілкуванні: ветеранів між собою, а також із письменниками, журналістами, публіцистами та блогерами. Тому результат нашої ініціативи більш далекосяжний, ніж ця збірка. Вона може стати тільки початком чогось іншого.

Я хочу подякувати всім тим ветеранам, що написали ці тексти. Також хочу подякувати Лесі Ганжі та Дмитрові Якорнову — людям, які дуже тісно з авторами працювали й радили, як зробити ці тексти ліпшими. Лесі Ганжі окремо дякую за упорядкування цієї книжки.

Також дякую Вірі Тубальцевій, яка вперше висловила ідею таких семінарів і такої публікації, яка зробила дуже багато для того, щоб ця ідея стала реальністю. Дякую Дмитрові Лавренчуку — ветерану, що був модератором проекту та одним із його натхненників. Дякую Андрієві Кулакову, без чиїх управлінських зусиль ця ідея так би і залишилася ідеєю. Дякую Юлії Бабко та Ользі Кучер: саме завдяки їм у проекті все злагоджено працювало.

Дякую лекторам проекту: Сергієві Жадану, Катерині Бабкіній, Євгенові Положію, Ростиславові Семківу, Богданові Кутєпову, Романові Вінтоніву, Отарові Довженку, Михайлині Скорик, Павлові Солодьку, Дмитрові Лиховію, Віталієві Морозу, Анатолієві

Дністровому, Максимові Бутченку, Петрові Андрусечку, Олексієві Фурману, Романові Зіненку, Мирославові Гаю, Максимові Музиці, Мартинові Бресту, Оксані Чорній.

Дякую донорам проекту, завдяки яким ми знайшли потрібне для нього фінансування: Міжнародній організації Internews, Урядові Канади та Міністерству міжнародних справ Канади, Міжнародному фонду «Відродження». Нарешті, дякую медіа-партнерам: Hromadske.ua, Українська правда. Життя та Lb.ua.

Завдяки зусиллям усіх цих людей та організацій проект відбувся.

Але передусім він відбувся завдяки його авторам. Тим людям, кого ми по-справжньому можемо назвати голосом війни. Голосом без спотворень, голосом без фільтра.

Володимир Єрмоленко

*Присвячується твоїй мужній позиції, солдате й ветеране
неоголошеної війни; підтримці твоїх батьків, братів, сестер,
чоловіків, дружин, дітей та друзів*

МІЖ «ДО» І «ПІСЛЯ». ПІСЛЯ — ТІЛЬКИ ПЕРЕМОГА

Війна в житті солдата — це не перетинка між «до» і «після», не точка, яка розділяє, а тяглість, яка стає суттю його життя. Ні «до», ні «після» він не відчуватиме себе таким живим, не матиме такого пекучого переконання, що він там, де має бути.

Багато наших навіть після важких поранень рвуться назад — до своїх, де, спостерігаючи смерть-що-танцює-поміж-окопів, вони пізнали сенс життя. Всеохопне розуміння того, що є важливим. Заради кого й чого вони готові були віддати своє життя та забрати чуже. Дзен.

Так, смерть там твій постійний супутник. Від цього ти тільки більше відчуваєш життя, цінуєш те, що є. А найбільше цінуєш людей, які прикривають твою спину, і вдячний долі за те, що вони є.

Їх могло не бути і їх може не стати.

У будь-який момент.

А наступним можеш бути ти.

Що робити?

Жартувати що є сил!

Шкіритися смерті в обличчя й підтримувати тих, у кого сил на жарти вже не залишилося. Бо від байдужості до смерті один крок.

Це, напевно, важко зрозуміти тим, хто не перебував довгий час в умовах безпосередньої загрози життю. Хибно намагатися це осягнути «зі своєї дзвіниці». Так само хибно, як судити про події в Україні, керуючись досвідом життя в Австралії, Швейцарії, Бразилії... Різні контексти визначають різні сенси.

Зараз наші солдати повертаються з нашої війни. Повертаються на свої роботи, у свої сім'ї, колективи та кола друзів.

Це державні службовці, вчителі, підприємці, громадські діячі, політики, науковці, технарі, журналісти, письменники та ін., а разом із ними повертаються і сенси, які вони пізнали, спостерігаючи ту саму смерть-що-танцює-поміж-окопів.

Після цього танцю деякі речі для них змінилися назавжди.

Зазвичай вони не розповідають про це. Особливо мовчать ті, кому є що сказати. З різних причин: від сорому до скромності. Вони не хочуть нав'язувати свою думку, не хочуть порушувати вашу зону комфорту, не хочуть конфліктів... Вони жартують. Бо так звикли — затуляти страх жартами. Тільки тоді затуляли страх смерті, тепер — страх нерозуміння й байдужості.

Багато хто зламався і ще зламається саме через це.

Заради чого вони ризикували життям і втрачали друзів, якщо по поверненні їх зустрічає байдужість, а подекуди й ворожість?

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) не так від війни, як від усвідомлення непотрібності тієї жертви й тих подвигів. А ще — повального нерозуміння.

У військовій справі є термін «дружній вогонь», який означає вогневий контакт між своїми військами або з військами союзника, що призвів до військових втрат через помилкову ідентифікацію цілі. Жахливо усвідомлювати, що ти вбив своїх побратимів. Вина того — поганий зв'язок і, як наслідок, некоординованість дій.

Нерозуміння — це і є дружній вогонь, помилкова ідентифікація. Щоб цього уникнути, треба тримати зв'язок.

Тільки якщо на війні зв'язок — це рація, то в мирному житті замість рації — ця книжка.

Текст за текстом ветерани налаштовують систему координат. Через контексти спогадів позначають позиції сенсу життя, який вони пізнали, спостерігаючи смерть-що-танцює-поміж-окопів. Діляться ключами до розуміння тих речей, про які зазвичай мовчать.

Але розуміння — це насамперед бажання почути.

...Тут будуть листи друзям і ворогам, рідним і зовсім чужим людям, написані у відчайдушних спробах переконати.

...Присмак зради власному народові змінить історія про кремезного десантника, який готує найсмачніший у світі гороховий суп.

...Ти піклуватимешся про дітей загиблих ворогів — малі не мають відповідати за батьків.

...Вперше за два місяці побачиш жінку. Нею виявиться жінка-санітар, і ти разом з усією ротою, завмерши, спостерігатимеш за її роботою.

...Порталом у мир тобі слугуватиме туалет у вагоні поїзда, де ти перевдягатимеш своє відіпране від крові ганчір'я.

...Тобі доведеться рятувати життя ворожому російському солдатові, щоб мати можливість забрати свого пораненого з полону.

...Ти ввіпхаєшся тілом у землю й відчуватимеш у її тремтінні наближення смертельної ходи й подумки звернешся до свого саду, який у твоїй уяві стане Едемським.

...Зустрінеш янгола в камуфляжі та кросівках Adidas, він дасть тобі цигарку й поговорить про життя та смерть.

...Тебе поглине мокра земля, сховає у своєму лоні від осколків, і ти народишся вдруге — тільки не з попелу, а з багна.

...Попадеш у засідку, але удача лишиться з тобою, бо тебе сприймуть за мертвого й не доб'ють.

...Коли на п'ятий день в оточенні на ДАПі солдат писатиме дружині SMS, то вмовлятиме її, що не він герой — вона. Заради неї він вирветься з пекельного вогню.

До неї. Бо вона чекає.

Біль матерів теж тепер буде твій. І радість убивати ворогів, і сміх в обличчя смерті, і невимовний смуток втрати побратимів — усе твоє в «Голосі війни».

*Дмитро Лавренчук,
Ваш побратим та модератор Школи «Голос війни»,
батальйон «Айдар»*

РОЗДІЛ І. (ВІЙНА: ПОЧАТОК)

Війна: Жалюсі

ПІАНІСТ

ІГОР МИХАЙЛИШИН

БАТАЛЬЙОН «ДОНБАС»

Сержант, інструктор зі стрілецької та гранатометної справи.
Музикант, за освітою юрист. Після Іловайського котла 120 днів провів у полоні.

У 2017 році став студентом Київського інституту музики ім. Р. М. Глієра. Пише роман.

Сніданок в Іловайську, 21 серпня 2014 року

Уривок із розділу «День потрійної смерті»

Голос із рації:

— **Внимание! Сейчас будет работать наша артиллерия. Прочёсываем окрестности школы на наличие врага. Найдите укрытие!**

Біля машини на траві лежали три спальники. Я недавно прокинувся і страшенно хотів їсти. Сонце вже світило яскраво, але прохолодне повітря ранку ще залишилося. В автомобілі, на водійському сидінні, мій командир Камаз викурював ранкову сигарету.

— *Шо, проснулась красавица? Вставай, поищем Утёса с пацанами. Надо покушать. А то на голодный желудок воевать неохота.*

— *А де Амбал?* — поцікавився я.

— *Да он в туалет побежал. Приспичило ребёнку.*

Я також дістав цигарку й закурив. Амбал повернувся, ми встали й разом подалися до цегляної автобусної зупинки неподалік.

— *Утёс Камазу. Утёс Камазу. Приём!*

— *Утёс на связи!* — рація відповіла.

— *Утёс, подходи к остановке. Мы тут кушать будем. И горелку с собой захвати.*

— *Плюс, уже иду.*

На зупинці ми почали розпаковувати «їжу» із сухпайків. «Перловка», галети та чай — що ж іще можна побажати на сніданок українському воїну.

Незабаром прийшли Утьос, Череп, Борода, Бугор та Сан. Це були хлопці з мого взводу. Вони весь час ходили й реготали.

— *Доброе утро всем!* — привітався Утьос.

— *Привет!*

— *Слышали информацию по рации? Говорили, что будут окрестности прочёсывать.*

— *И шо? Эта остановка стоит в 50 метрах от школы. Так близко они точно прочёсывать не будут,* — як завжди впевнено відповів Камаз.

— Ага, це ти будеш казати, коли тобі осколками кашу перемішає,
— весело добавив Бугор.

— Да не сси, Бугор. Я твою тогда доем.

Примус уже горів. Я поставив свою консервну банку з кашею грітись. Уже підготував ложку, аж раптом...

Бах! — небо прорізав свист. Важкий металевий снаряд із ревом влучив у будинок, розташований за 30 метрів навпроти. Його дах розлетівся. З дверей і вікон вилетіла величезна купа пилу. Я вже приготувався зустрітись з Отцем Всевишнім.

— Все в укритие! — крикнув Утьос. І ми, як зайці, дременули в найближче подвір'я до підвалу.

Я так летів, що по дорозі загубив одну кросівку.

Бах! Бах! — ще два снаряди впали біля зупинки, де ми щойно снідали. Бляшанка з кашею Камаза задзвеніла рикошетом об цеглу.

— Все на месте? Все целы? — перевіряв Утьос.

— Ну вроде да.

— Ну шо, Камаз! Поснідав ти своєю кашею? — Бугор вже заливався слізьми зі сміху.

— Да с этими дебилами-артиллеристами только по подвалам кушать надо!

— Пианист, а где твоя обувь? — раптом здивовано запитав Череп.

— По дорозі загубив... Блін, я ще й автомат там із каскою лишив. Треба піти забрати, щоб не понищили.

— Стой ты. Никуда не иди. Подождём, пока они настреляются.

— Вони будинок розбомбили. А там піаніно стояло... Тепер вже нема на чому тут грати...

— Да ладно тебе! Хорошо, что мы целы остались. Слишком близко упало. Как нас там всех не убило? У этих снарядов радиус поражения — 200 метров, — саме ці слова крутилися зараз у всіх у голові. Нам казково пощастило.

— Кстати, Пианист, ты смотрел, что у тебя в руках? — весь натовп вибухнув сміхом.

Цей снаряд так раптово впав, що я не думаючи побіг. Кашу свою викинув, а про ложку забув. Вона дотепер була міцно затиснута в руці. Я здивовано глянув на це й розреготався:

— З чим ще може бути итурмовий гранатометник під час обстрілу? Тільки з ложкою!

Коли обстріл закінчився, ми пішли перевірити наш ранковий «стіл». Все там було розкидано й забризкано їжею. Вся зупинка побита осколками. Навіть запах пороху ще зберігся від детонації.

«У те саме місце двічі не влучає», — погодилися всі й узялися доїдати сніданок.

МАНГАЛ

ВАСИЛЬ АНТОНЯК

БАТАЛЬЙОН «АЙДАР»

Народився на Закарпатті, інженер-механік. 14 квітня 2014 року поїхав із Майдану до Одеси, звідки після травневих подій повернувся до Києва з простріленою рукою. Одразу після одужання відправився на Луганщину в «Айдар», у Народний повстанський загін ім. Боба Марлі. Після демобілізації вступив до НаУКМА на спеціальність «Психологія».

Багно життя

Червень 2014, Луганська область, позиції біля села Металіст

Перші дні перебування на війні. Я доброволець.

До фронту пройшов чотириденний вишкіл неподалік Києва. На вишкіл потрапив просто з Майдану.

Приїхали ми на позиції годині о 17–18-й. Перша відкрита тушонка, перша випита банка згущонки, іде дощ, командир віддає команди.

Тієї ночі я спав у наметі, що стояв у лісопосадці. Навет не захистив би від куль і снарядів, але там було принаймні сухо. Не окопаний ніхріна, якби щось прилетіло, усі відправились би у Вальгаллу разом із провіантом і мокрими смердючими шкарпетками.

Я тоді ще не знав таких тонкощів, тому ліг спати, проклинаючи погоду, запахи й дощ. Серед ночі зненацька роздався крик: *«Алярм! Ахтунг!!! На нас наступ — ...80 орків цен'ю!!!»*

Я лежав біля Катса, досвідченого вояка. Той швидко звівся на ноги, я за ним. Вибігли на вулицю, там темно, як у сраці, і мокро, мов у... Ну блін, дощ валить і валить...

Послухавши незрозумілі воплі, що доносилися від того, хто в темноті розгледів отару інопланетян, розвернулись і пішли спати далі. Час від часу сон перебивали поодинокі постріли, що лунали з позицій артилеристів: вони відправляли свої безслівні послання по позиціях орків.

Прокинулися ми близько четвертої ранку, роздуплились і вирушили на позицію, що мала назву «Секрет».

Змінили ми нічну варту, а вони мокрі, голодні, декілька з них мали вигляд туземців, що жили в глибоких джунглях і під час своїх обрядів вимащувалися багнукою.

При цьому в їхніх очах так і читалося: *«Сука, де той х**й, що бачив 80 орків...»* Бо, як з'ясувалося, чувак, у якого вночі відкрилися дивоздібності, насипав добрячу АГСну чергу за кілька метрів від «Секрета».

...Ми примостилися на каремати й почали стежити за тим, щоб п**ць не підкрався непомітно. Говорили про всяку життєву штуку,

проклинали дощ, розповідали анекдоти, телефонували в окупований Луганськ, щоб викликати дам, які надають певні послуги, але дам викликати не вдалося.

Коли ставало нудно, виповзали непомітно з посадки й пострілювали з РПК в чисте поле — для профілактики.

Наш спокій порушила зірвана сигнальна ракета — десь метрів за 40 від нас. Катс наказав зробити постріли в бік звуку. Морпех вистрілив. Ми застигли в очікуванні відповіді, зброю зняли із запобіжників...

Через 10–15 хвилин по рації почувся голос Берета, який повідомив, що в наш бік вирушило двоє розвідників. Ми переглянулись і домовилися, що в разі чого жодних пострілів із нашої позиції не було.

За кілька годин прийшли ті самі розвідники, з якими ми подумки попрощалися, розповіли, що це таки вони зірвали сигналку, але вчасно притислися до землі, тож наші кулі пролетіли над їхніми головами. Ми зітхнули з полегшенням.

Повернення на основну позицію в Щастя — блаженний момент. До жовтого «Богдана», що доправить нас до місця тимчасової дислокації, залишалося пройти 600–700 метрів поля. Відстань невелика, але місцевість відкрита, та й ґрунт від дощу перетворився на болото, витягувати з розкислої жижи обліплені берці було чимдалі важче. Проклятий дощ.

Нам залишалося метрів 200 до посадки.

Іду роззираюся: праворуч Металіст ховається в тумані, метрів за 70–80 з того самого боку розташовувалася наша артилерія — гаубиці Д-30. Саме там і пролунав перший розрив, якого ніхто не очікував, — я побачив, як земля здіймається в гору метрів на 15. Як у кіно. Я не впав, а почав падати — у момент падіння час наче зупинився, я встиг побачити ще два розриви, що наближались убік нашої групи.

Щойно тіло торкнулося землі, як розкисле багно ніби поглинуло мене у своє черево й укрило, мов ковдра. У голові лунало лише «... пиз**ць пиз**ць... тільки б не в'їб**ло...»

Пролунало ще чотири розриви. І все. Тиша. Така сама несподівана, як і вибухи до цього. Усі цілі. Нас урятували дощ і багно. Снаряди заривалися в багнюку й детонували десь у глибині, тож основна частина осколків, що мала нас пошматувати, як тузик грілку, назавжди залишилася в землі. А ми не лишилися.

Так минув мій перший день на війні.

ЛІНЗА

ІРИНА ЦВІЛА

4-ТА РОТА БАТАЛЬЙОНУ «СІЧ», ПОЛК «КИЇВ»

Народилася 29 квітня 1969 року.

«Місяць народження став символічним в обранні життєвих орієнтирів: все має квітнути довкола», — пише вона.

За професією вчитель початкових класів. Хобі — троянди. Служить із 2014 року й дотепер. Потрапила в кілька найгарячіших замісів війни: у Піски в 2015-му та Авдіївку 2016–2017 рр. Створює трояндові сади.

Вперше. Жінки на війні з Росією

Перша ротація на Схід — вона така очікувана і така таємнича. Елегантні сукні заснули в шафі в нафталіновому сні, натомість на спинці стільця, поряд із бронєю та шоломом, чекає свого першого виходу у світ новенький камуфляж. У відчиненому баулі з речами розлігся кіт.

— *Балу, ти теж на війну?* У відповідь тихе муркотіння.

Ні, я їду без нього. Там будуть інші коти.

Республіка Міст у Пісках. Тут для мене розпочалася війна. У районі аеропорту постійно спалахувало, дорога від мосту до селища час від часу застигалася стовпами диму. Коли вибухи лунають поруч, ми нахилиємося до землі, наче в поклони: *«Земле, ми за тебе боремось!»*

— *Повернись на базу, тут жінкам не місце!* — чула таке кілька разів від втомлених довгим очікуванням під мостом побратимів. Кажуть для годиться, хоча самі не вірять, що повернуся.

А мене гризе внутрішній холод, підкріплений січневим морозом. Це сумніви: чи зможу, чи не підведу, чи не схиблю, чи не зламаюся...

Нас, жінок, тут зараз троє. **Ксюша Бикова**. Це наше перше знайомство в реалі — розвіртуалізація друзів із Facebook. Враження, що знайомі сто років. Усміхнена очима Ксюша, сповнена впевненості й оптимізму. Вона волонтер, дістає тепловізори та інше для «Правого сектору».

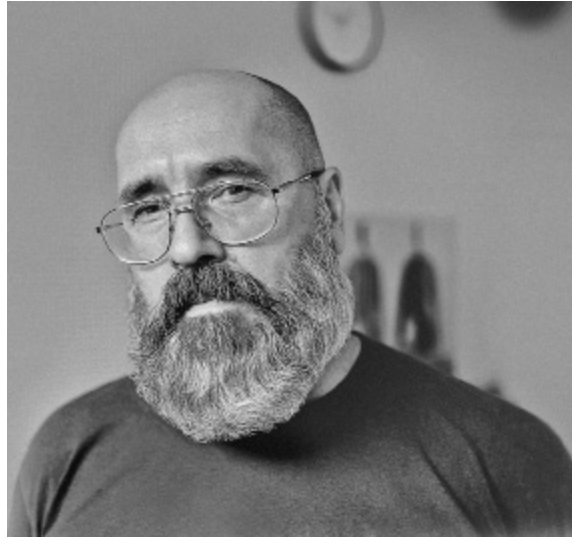
Лера Бурлакова, з якою вже зустрічалися на багатьох заходах у Києві. Вона курить і майже ні з ким не спілкується. Таке відчуття, що вона вже тоді знала, через яке пекло їй доведеться пройти: незабаром загине її коханий.

Кажуть, час лікує. А можливо, час потрібен для того, щоб перелупашити якомога більше тих покидьків, які відібрали в неї кохання.

Тільки згодом я зрозуміла, яку роль тоді відіграла присутність цих жінок. Вони подарували мені віру — тверду як граніт. Тут я не одна така — в цьому нашому великому, піднесеному, патріотичному божевіллі. Ми вплетені в міцний канат бажання та можливостей змінити цей світ і вибороти перемогу. «Без нас» нас не влаштовує.

ХЕМІНГУЕЙ

ОЛЕКСАНДР ЧАМОРСОВ

2-Й ОКРЕМИЙ ТАНКОВИЙ БАТАЛЬЙОН

Народився 27 квітня 1962 року.

Все життя працював ілюстратором та графічним дизайнером.

У військкомат прийшов добровольцем і був мобілізований на початку вересня 2014 року. Після повернення дизайнером не працює. Вчиться на психолога, займається соціальною адаптацією ветеранів.

Светр для тата

Військком щойно підписав мою медичну картку:

— *У тебе завтра відправка!*

— *Повезуть автобусом?* — спитав я.

— *Та ні, поїдеш своїм ходом. Ось познайомся зі своїм напарником, звати Ігор. Людина відповідальна, теж доброволець, офіцер. Ваші особові справи віддаю йому.*

Переді мною стояв невисокого зросту кругленький чоловік під 40. Джинси, піджак, акуратна зачіска, окуляри, мушкетерська борідка. Мені раптом стало соромно за свій спортивний костюм.

Вийшли надвір, запалили цигарки.

— *Як на завтра домовимось?* — запитав я.

— *Давай на 11-ту ранку на автостанції.*

— *Добре. Я додому речі збирати,* — кивнув і простягнув йому руку.

Мій новий знайомий був мені, без сумніву, цікавий. Та я сподівався, що в нас ще буде час поспілкуватися.

Третя хвиля мобілізації взагалі була хвилею добровольців. Нас називали «майдануті». Здається, майже в кожного з нас була своя особиста причина бути тут, на війні, окрім, звісно, патріотизму.

От я. Провтикав Майдан. Тієї зими в мене почалося двостороннє запалення легень. Про всі події на Майдані дізнавався суто з телевізора. Я відчував величезний гнітючий сором за свою бездіяльність. Події розвивалися стрімко: розстріл на Інститутській, Крим, Донбас. І я розумів, що мені треба туди.

А трохи раніше, перед хворобою, я розійшовся зі своєю дівчиною. Ми пробули з нею разом майже п'ять років. Мріяли переїхати жити в Крим. Аж раптом ані Криму, ані дівчини. Можливо, саме це...

Після першої спроби пройти медичну комісію у військкоматі я майже заспокоївся. Мене не брали за станом здоров'я. У моєму військовому квитку з'явився штамп про те, що мене знято з обліку.

Телефонна розмова з братом раптом додала рішучості:

— *Саня, для чєво тебе всьо это надо? Ты же художник, творческая натура...*

На ранок я знову телефонував у військкомат.

Вирішення ситуації виявилось несподівано простим та швидким: мені пощастило — я потрапив на нового військкома. Нахабно збрехав йому, що просто не дійшов медичну комісію до кінця.

— *Сьогодні маєте можливість пройти комісію заново!*

У військкоматі медсестри дивилися на мене з підозрою, мовляв, деє ми тебе вже бачили.

Скарг на стан свого здоров'я не мав. Мобілізаційну комісію пройшов швидко.

На ранок я був на автостанції. Ігоря майже відразу побачив. Навіть не побачив, а почув.

Він сидів на лавці не сам, а в оточенні аж двох ментів. Ті з нетерпінням чекали на наш автобус, щоб запхати туди мого напарника. Ігор був у дупель бухий. Виявилось, що він вже встиг влаштувати бійку з кимось на автостанції.

За інших обставин Ігор вже сидів би в дільниці, але не зараз. Доброволець їхав на війну. Менти терпіли, Ігор із цього користався.

— *Та пішли всі на х**!* — волав він. — *Я їду сепарам горлянки різати, б**! А ви тут до мене до**ались, криси тилові!..*

Побачивши цю картину, я чомусь згадав свої проводи в радянську армію.

Автобус під'їхав. Менти під сраку затовкли Ігоря на сидіння. Я вліз слідом. Кілька пасажирів — салон був напівпорожній — пересіли від нас подалі. Автобус рушив.

...Подорож була насичена та важка. Ігор постійно зупиняв автобус, щоб вийти відлити та запалити цигарку.

Свою особову справу я в нього забрав. Незважаючи на таку поведінку, він чомусь був мені симпатичний та навіть смішив. Взагалі було дуже цікаво, які демони криються за цією ботанською зовнішністю.

Увечері ми дісталися містечка, де була розташована військова частина. З пасажирів в автобусі залишилися тільки ми двоє. Я вийшов і виволочив назовні Ігоря.

До порожньої зупинки майже відразу за автобусом під'їхало таксі. З нього вибігла невисока дівчина, побачила Ігоря й кинулася до нього.

— *Папа, вибач, я на автобус спізнилась!*

— Лена? А ти що тут... робиш?

— Та ось же, на таксі за автобусом їхала...

— Для чого, мала?..

— Та я светра тобі зв'язала, пап, надворі ж холодно, — дівчина полізла до своєї сумки. — Ось, дивись...

— Лена, нах** мені той светр? Скільки ж ти грошей на таксі витратила?

— Та яка різниця, пап. Я тут переночую, а зранку назад на автобусі...

Ігор присів просто на поживкле листя біля дороги, охопив голову руками. Здавалося, що він навіть протверезів.

— Друзі, давайте вже підемо на КПП, — заканючив я.

Разом із дочкою ми довели Ігоря до воріт частини.

Попри пізню годину, у штабі вирувало життя. Ми піднялися на третій поверх, де капітан із червоними очима заносив усіх прибулих у списки підрозділів частини.

Ігор знову почав свою пісню про горлянки та тилкових щурів. Мабуть, розвезло в теплому приміщенні.

— Ну ось, ще два тела прибуло... — з розпачем промовив капітан.

— Де вони їх знаходять?

Було цілком зрозуміло, що мова про нас.

Капітан почав з Ігоря. Швидко втратив терпець і зателефонував нашому військкому:

— Анатоліч, кого ти нам нах** присилаєш!? Забирай, б**ь, назад!

І кинув слухавку. Ігорю віддали особову справу й випхали за двері. Підійшла моя черга сідати навпроти капітана.

Я уявив, як Ігор виходить із КПП, де на нього чекає донька, як вона кидається його обіймати.

Він одягає нового светра, бо надворі ж холодно.

Тримаючись за руки, вони йдуть до таксі.

Ігор вирішує для себе, що він не піде воювати, а краще повернеться до дочки та дружини.

А може, все було не так. Можливо, Ігор пізніше долучився до одного з добробатів. Після першого бою кинув бухати. А ще згодом героїчно загинув під Широкиним.

Хтозна. Більше я його ніколи не бачив.

ОБАМА

ОЛЕКСІЙ БЕШУЛЯ

ДОБРОВОЛЕЦЬ, 54-Й І 131-Й ОРБ

Народився 20 лютого 1991 року.

Родом із Донецька. За освітою юрист. Улюблені герої — Еней, Індіана Джонс та Панда Кунг-Фу. Мріє про навколосвітню подорож і свою піратську республіку. Після демобілізації вступив до КНЕУ ім. В. Гетьмана на аспірантуру.

Війна вдома: лист другові дитинства, який переїхав до Києва

Привіт, малий!

От ми і помінялися. Тоді після ліцею я поїхав до Києва, а ти лишився в Донецьку. Тепер ти переїхав до столиці, а я повернувся додому, на Донбас.

Хоч ми вже давно не спілкувались, але вчора навіяло спогади. Півночі милуватися рідним степом, териконами — і не таке навіє.

Пам'ятаєш, як ти провалився в породу тоді, у десятому класі, а потім, тільки-но вийняв ногу, покотився схилом? Навколо війна, а в мене терикони досі з цим асоціюються.

Тоді ми ще любили кидати петарди з вершин, а зараз із тих самих вершин ведеться вогонь. Наче й звук не дуже схожий, але щоразу виринає картинка з дитинства.

Знаєш, мені все частіше здається, що та сама п'яна гладківська гопота (Гладківка — місцевість у Донецьку. — Авт.) спостерігає за мною, та вже з опорників і спостережників, а не дешевих прокурених наливайок.

Зараз сушу змоклу від роси форму, тільки зранку повернулись із «прогулянки».

Тоді з тобою екстримом було покурити на ліцейському балконі й не потрапитися, а зараз кілька затяжок розмоклих цигарок на забутому Богом і Генштабом опорнику, навпаки, заспокоюють. Закурив — і кудись зникає адреналін. Спокійно так стає, тихо. І я точно розумію, що вдома.

Колись після відбою ми на балконі спостерігали за святковим салютом. Пам'ятаєш, нас побачила чергова? Доповідна, кабінет директора, «чому порушуєте розпорядок дня?»... Переминаєшся з ноги на ногу, розумієш, що треба кивнути, вибачитись і пообіцяти більше не повторювати такого. А хочеться сказати, що просто хотів помилуватися нічним небом, яке підсвічує салют.

Тепер же на нічних прогулянках небо також світиться, але іншими салютами.

Якось ми лежали на краю посадки, а над нами свистіли міни. Кілька разів пролітали зграйки трасерів. Потім щось упало просто за нами. Деревя, кущі, вся посадка враз засвітилась. Я досі не розумію, що це було. Добре, що нас не побачили, як тоді на балконі. Не було би доповідних і промов про дисципліну. Кілька разів моя уява малювала, що сталося б, але я проганяю ці думки.

Цікавіше згадувати, як ми йшли назад. Я перестрибував рівчак, послизнувся, і ствол АГС за плечима бахнув мене в потилицю. На опорнику почув звичне: «Як так вийшло?» Відмазався: «Добре, що моя власна цяцька мене в нокаут не відправила».

Посміялися, щоб не зважати на повністю промоклий камуфляж. І поїхали відпочивати в розбиту сільську школу. Мене там чекає томик братів Стругацьких і ватний матрац. Наче такі дрібниці, але життя набуває хоч суворого, але комфорту.

Та годі про мене. Не соромся, напиши, як влаштувався, що цікавого про наших знаєш.

Цікаво, чи зустріну когось зі знайомих на наступній «прогулянці», чи то соцмережі брешуть.

У мене скоро відпустка, може, побачимось, а може, знову поміняємось. Я поїду з дому до Києва, а ти з Києва додому.

КІБЕР

ЄВГЕН ПРОВОРНИЙ

80-ТА ОКРЕМА АЕРОМОБІЛЬНА БРИГАДА ЗСУ

Народився в Миколаєві в 1976 році. З 1995-го викладав українську мову та літературу в Миколаївській міській вечірній школі.

З 2010 живе в Київській області. Мобілізований четвертої хвилі.

У складі 80-ї ОАЕМБр ЗСУ виконував завдання в Луганській області (Новоайдарський р-н).

Нині займається рекламою.

Сни

Все почалося із дзвінка на мобільний. Його номер записали в миколаївському військкоматі рік тому. Дівочий голос ввічливо запрошував для уточнення даних. Інший світ нічим не видав себе — ні тембром, ні паузами.

— *Ви ж у Києві, так?* — запитали з іншого світу.

— *Не проблема приїхати.*

Я закінчив розмову й поклав телефон на стіл. Я сидів на своєму робочому місці. У велике вікно світило сонце. З вікна було видно Дніпро. Зібрав речі. Вимкнув комп'ютер. Попрощався з колегами. Вийшов у двері. І не помітив зовсім на порозі білу лінію. Ангела в камуфляжі, який заніс тонку ручку у військовому привітанні.

У миколаївському військкоматі я став рахувати, скільки ж людей усміхається. Їх було двоє. Дівчина-психолог і я.

— *Ви психолог?* — привітав я її біля входу.

— *Психолог.*

— *Мені потрібен ваш підпис.*

— *Але спочатку вам потрібен підпис терапевта.*

...Терапевт мене спитала, на що скаржуся. Я заспокоїв її, що абсолютно здоровий. Жінка припинила писати, підняла погляд на мене:

— *Вперше бачу у військкоматі здорову людину. Давайте, підпишу.*

Ворота зачинилися. Інший світ впустив мене.

...Я знав наперед, що сержанта біля воріт, який випускає цивільних із території, звать Петро.

— *У вас є гроші на проїзд?* — майор із військкомату трохи збентежений.

Він упевнений, що до Одеси я залізно доїду. Мені та ще одному офіцерові віддають документи й бажають щасливої дороги.

Дорога Миколаїв — Одеса. Кажуть, кілька тисячоліть тому тут була територія Римської імперії. Кажуть, ці хлопці вміли воювати.

З вікна маршрутки я вдивляюся в південний степ. І бачу легіони. Чую їхні кроки. Дорога злегка тремтить у такт. Це передається автобусу. Наївні пасажири грішать на місцевий автодор. Але ж я знаю,

що це неспокійно перебирають копитами коні. Бачу, як блищать на лютневому сонці начищені шоломи. Як солдатські списи підтримують синє важке небо. Молоденький сотник повертає голову до дороги. Ми зустрічаємося поглядами. У привітанні він легенько піднімає свою палицю. Мені ще нічого підняти. Я просто киваю йому. Водій тисне на педаль газу. Під'їжджаємо до Одеси.

Одеса — це Бунін. Він біг сюди від війни. Я ж рухаюся їй назустріч. Проїжджаю старими вуличками, неначе гортаю «Окаянные дни».

— *Ваша спеціальність ВДВ...* — майор, який бере нас, постукує пальцем по моїх документах. — *Як зі здоров'ячком у вас?*

На найближчі дні нас селять у казармі. Величезний плац, урни з артснарядів, дореволюційні будівлі з червоної цегли.

— *Чуєш, хлопче,* — дідок із ліжка навпроти звертається до мене, підвівшись. — *Ти не допоможеш?*

Йому принесли погони. До них треба приєднати три зірки старлея.

— *Руки дуже трусяться,* — пояснює.

Він дає невеликий ніж. Ним колупаю три дірочки. Занадто стараюся і крізь погон розрізаю собі палець.

Моя перша кров.

На полігон Х ми приїжджаємо годині о сьомій. Якраз на вечерю. Тут кубрики на двісті осіб. Всі ходять у біло-блакитних тільниках. Багато з поголеними головами. На дверях казарми помічаю написане від руки оголошення: «Стрижка — 10 грн».

За моїм столиком поки що нікого. Підходить невеликого зросту офіціантка. З одягу на ній тільки червоний купальник. На голові обруч із кокетливими заячими вушками. Усмішка відкриває білосніжні зуби:

— *Добрий вечір, ви вже щось вибрали?*

— *А зробіть мені просто картопельки смаженої...*

— *Добре, на чому: на салі, на олії?*

— *А давайте на салі. І салатик. Простий такий: помідорки, огірочки, цибулька, і приправте олією, запашною домашньою.*

— *Добре. З напоїв що бажаєте?*

— *Віскі який у вас?*

— *...вам теж?! Мужчина, вам теж половину?!*

Кухарка з черпаком у руці повторила своє запитання. Черга застопорилася на мені.

— *Так, я кладу вам повну.*

У мою тарілку летить повна порція перловки. Іду далі конвеєром. Беру чай. Сідаю за вільний столик.

З вечора попереджають: отримання зброї о 5:45.

Мені дістається станина від АГС. Її теж, як і автомат, потрібно принести на полігон. Він поруч. Рукою подати. Чотири кілометри. Допомогти мені зголошується майор. Вадим. Командир нашого взводу. Йти стає веселіше.

Ми несемо станину, і я скося намагаюся розгледіти його. Через кожні півкілометра зупиняємося, міняємо руки. Рота йде далеко вперед.

Приходимо до пункту видачі боєприпасів.

Кладемо станину на пожовклу траву.

У мене є час, щоб розглянути степ, який іде за горизонт. Що довше дивишся в далечінь, то сильніше туга долає тебе.

Селище поруч живе мирним цивільним життям. Ось від'їхала від будинку червона легкова машина. Ось людина веде корову. Ось діти зграйкою біжать кудись. Я хочу до цих людей. Але як вони подивляться на тебе? На твою нову зелену шкіру?

— *...другий взвод, отримуємо патрони!*

Я обертаюся. Дивні люди із зеленою шкірою і залізними палицями на ремнях стоять у черзі біля маленької цегляної будівлі. Секунду вагаючись, повільним кроком іду до них.

На четвертий день я захворів. Полігон. Лютий. На сотню мужиків у казармі вже був із десятків тих, які кашляють. Для організму велика спокуса.

Комбат на шикунанні суворо наказав нам не пити, бо гряде перевірка зверху. Після шикунання вусатий Толя ходив між ліжками з дволітровою пластиковою пляшкою. У пляшці було домашнє вино. Толя пропонував випити. Його доньці виповнилося 22. Причину в батальйоні визнали поважною.

Перше заняття з тактики проводив молоденький полковник. Кожен із нас спробував керувати взводом за допомогою рації. Ні в кого не вийшло. Тільки в Юри. Йому було 48, і він воював в Афганістані.

Перед вихідними комбат на шикунанні знову звернувся до нас:

— *Товариші офіцери, скоро вихідні, і ви захочете випити. Я прошу вас: не пийте багато. Але й мало не пийте. Випийте нормально.*

Хоч зовсім і не за це, але комбата ми любили.

У медроті мені дали пакунок пігулок. Фельдшер визначив температуру 39 невідповідною для полігону. Коли на наступний день температура опустилася до 37, мені дозволили йти на полігон. Так я і видужав.

— *Ви йдете в X*, — майор із мобвідділу веселий.

Весело робить копії моїх документів.

— *Заповнюйте... Номер телефону дружини, сестри, батьків. Ну щоб було кому повідомити, якщо що*, — каже дівчина в цивільному, розбираючи мої документи на столі.

Я в стройовій частині. Механічно вписую знайомі цифри. У пам'яті спливає велике кладовище перед КПП. З невисоким сірим парканчиком і сотнями хрестів, здалеку схожих на людей, які розставили в боки руки, ніби збираються обійняти.

Шикування траплялися сім разів на день. Так треба, коли у вас у частині чотири поверхи, заповнених відчайдушними людьми. Командири знали, що робили. Одного я помилково прийняв одразу за комбата. Він теж був у блакитному береті. Величезний. Але не комбат. Начштабу. Розповідав гучним голосом на вишукуваннях про шкоду алкоголю. Одного ранку вивів перед строем маленького сухенького дідка.

— *Оце Миколайович*, — відрекомендував його начштабу.

Дідок стояв, опустивши голову.

— *Учора він хотів побити начальника штабу*, — офіцер повільно ходив повз стрій, і коли проходив поруч із Миколайовичем, дружньо поплескував його по плечу.

Солдат не смів підняти голову. Я придивився. На обличчі його дійсно були ознаки вчорашнього бажання зійтися у двобої з бойовим офіцером-десантником.

Солдати, які стояли в перших рядах, оберталися й шикали на тих, хто був ззаду:

— *Та не смійтеся, бачите, йому соромно*.

— *...третього разу він зайшов до мене з криком: чого я тут сиджу, я снайпер, я воювати хочу!* — вів далі начштабу. — *Все так було, Миколайовичу?*

Солдат мовчав.

— *Бачите, людина не пам'ятає. Ну це буває*.

Безпомилково відчувши, що ще ледь-ледь і він може перегнути палицю, офіцер замовк. Смішки припинилися. Було чутно, як проїжджають вантажівки дорогою поруч із частиною.

— *Стати до строю*, — неголосно вимовив начштабу.

Немов прибитий, солдат почимчикував до строю.

Через два тижні Миколайович із батальйону виїхав туди, куди й хотів. А хотів, бо за півроку до цього в бою вбили його сина.

Повернувся Миколайович через кілька місяців. У жовтому мікроавтобусі з трьома великими, наклеєними червоним скотчем цифрами «200». Його застрелив товариш по службі. Як виявилось, Миколайовичу було лише 40 років.

— *Що, поїдеш із нами на Схід?* — перевіряє мене командир роти.

— *Поїду!* — відповідаю.

ЛОРА

ЛАРИСА РАДКЕВИЧ

ПОЛК «ДНІПРО-1» БАТАЛЬЙОНУ МВС УКРАЇНИ

Народилася в Маріуполі. Кандидат економічних наук, переселенка. До війни була професором Донецького державного університету економіки і торгівлі та хокейним коментатором. Пішла з війни в чині лейтенанта 15 липня 2015 року.

Очолює Одеську обласну організацію учасників АТО «Побратими».

Моя Руда

Повернулася ти несподівано. Майже через рік після того, як ми розлучилися. І, здавалося, розлучилися назавжди.

Познайомив мене з тобою мій коханий. Це було рівно за рік до війни. До нашої війни, у березні 2013 року.

Одного весняного вечора мій чоловік приїхав додому:

— Привіт! Взувайся — і надвір! Я хочу тебе познайомити з... А втім, сама побачиш!

Цікавість мене значно пришвидшила. Я вийшла надвір. А ти там просто чекала. Яка ж ти була гарна! У вбранні кольору стиглого апельсина. З рудим волоссям і в блакитному шалику. Ясні очі та приємна усмішка. Від твоєї надзвичайності в мене перехопило подих. Овва! Тепер ми будемо товаришувати. Спілкуватися. Подорожувати. Дбати одна про одну.

Руда подружка білявки... Скільки мали очікувань від нашого напарництва! Втім, разом бути так і не судилося.

У травні 2013 року на спуску із гірського перевалу до моря, доля мені помстилася за спробу втримати хлопця, що падав. Важив він кіл 100, мабуть. І мої 65... Добра справа карається... За допомогу ближньому я отримала травму коліна та літо в гіпсі. Загіпсоване літо.

Ні, ти ж пам'ятаєш, ми бачилися з тобою. Спілкувалися. Дивилися одна одній в очі. Але в моєму стані точно було не до подорожей.

Пізня осінь 2013 року. Вибач, Руда, мені просто було не до тебе. Ми майже не бачилися. Я працювала. Багато. За себе й за свого чоловіка, який поїхав на Майдан. Подивитися на все на власні очі. І залишився там аж до 19 лютого 2014 року...

Ми бачилися щодня. Ти дивилася на мене з докором: *— Що ж це за дружба? Я на тебе чекаю, а ти вештаєшся хтозна-де...*

— Вибач, Руда. Давай до літа почекаємо — і рвонемо в подорож країною. Від Донецька до Ужгорода. Обіцяю. Удвох. Тільки я і ти.

Я ще не знала, що чекає на мене зовсім інше літо. Попереду була весна. Весна, коли події в країні розгорталися дуже швидко. Начебто це була пригодницька стрічка і я там щось грала в масовці. Тебе, моя Руда, теж можна було б узяти акторкою. Та ти була мала, як на мене.

Мегакороткий період волонтерства. Квітень 2014.

25-та бригада. Кутейникове. Ми везли все, що просили. Все, що вдавалося купити або знайти. Намети, спальники, каремати, бензопили, телевізор, цигарки, харчі, воду...

25-ка на майже зруйнованій фермі. Хворий начмед. Ліків немає. Що треба першочергово?

Від застуди. Будь-що. Корнцанги. Кетгут. Від грибка. Так, давайте, Вишневського. Перев'язувальні...

І ми везли. Тебе із собою не брали. Їхали самі, через перші блокпости, складені абияк із шин та мішків із землею. З бочками, де палили вогнища та грілися незрозумілі люди зі зброєю. П'яні люди зі зброєю. Якісь чудернацькі прапори якоїсь «Донецької республіки». Мені це здавалося просто театром абсурду. А страху не було. Бо недарма кажуть: щастя в незнанні (це тепер, Руда, я знаю, що буває з тими, кого «взяли на підвал»). Все це було недовго.

Наприкінці квітня 2014-го ми поїхали. Геть із Донецька. Уже тоді там було небезпечно. Занадто. А ти залишилася. Чекати на моє повернення. Я ж тобі пообіцяла, що повернуся.

Війна насувалася невблаганно. І нас дедалі більше втягувало в її вир. Вибач, Руда, але я майже забула про тебе. Забула й те, що колись було інше життя. Два тижні полігонів. Казарма. АКім (я так назвала свого нового друга АК калібру 7,62). Форма. Все це начебто здмухнуло з мене пил мирного життя.

Та іноді, у ті нечасті миті, коли я не засинала в польоті до «подушки», я згадувала тебе, Руда. Згадувала, що залишила тебе в окупації. Було гірко.

У свій виїзд до АТО, на кордон, під Новоазовськ, я побачила тебе. Раптом. Ти стояла, моя рідна Руда, і немов чекала на мене. Пам'ятаєш, як я тебе обіймала? Ти була немов привіт із дому. Дому, який залишився десь там, у мороку Мордору.

Твої очі сяяли. Ти вся була сонячна. Нестерпно сонячна. Ти пахла мирним життям. Тут, поруч із війною. Ми ще іноді бачилися. Рідко. Наші графіки караулів або виїздів не збігалися. Остаточо розлучив нас із тобою наступ російських військ на півдні в серпні 2014-го. Мене терміново викликали до штабу батальйону. До Дніпра. І я не могла не їхати.

Думала, що повернуся до тебе. На жаль, повертатися було вже нікуди. Обрив, Сєдове, Новоазовськ, Безіменне вже були під окупацією. А ти зникла. Зникла у вирі відступу. Загубилася на рокадних шляхах між Україною та Мордором. Мабуть, ти загинула, думала я. Чи тебе поранену, а може й убиту, залишили десь там, вже за лінією фронту...

Ти повернулася несподівано. Влітку 2015-го. Поранена. Побита. Подряпана. Із хронічними хворобами.

Моя. Рідна. Руда.

Від своїх побратимів я почула історії про твоє геройство. Про те, як ти відходила з усіма нашими під час наступу російських військ. Про те, як подорожувала в окупований Донецьк. Про те, як доправляла боєприпаси на окуповану територію нашим хлопцям. Про те, як допомагала виїхати тим, кому загрожувала небезпека. Про те, як мандрувала окупованою територією Донеччини, збираючи інформацію про орківські блокпости та укріпайони...

Поряд із тобою були інші люди. Люди, яких я знаю. Люди, яких я не знаю. Та я не ревную. Це ж наші люди, українські. Мої побратими й посестри. Дякую тобі, АН... НЕ.

Моя Руда. Мій «апелсинчик». Моя героїчна «Пежо 206».

Якщо побачите її на шляхах моєї країни, усміхніться їй.

Вона переможець. Бо хто вижив, той переміг.

РОЗДІЛ II. (ВІЙНА: ЖИТТЯ І ВТРАТИ)

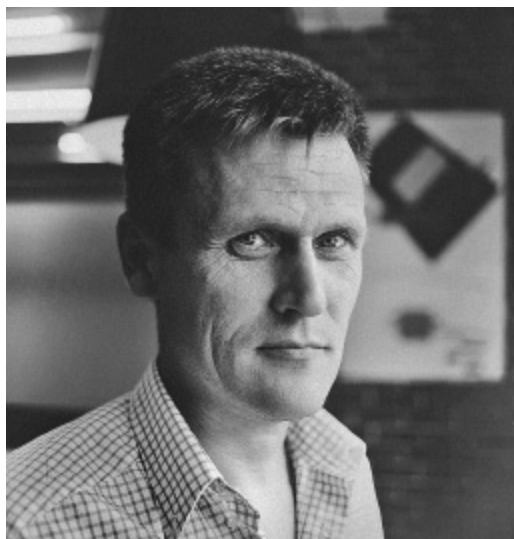

ВІЙНА: ІЛІДВ І ЯЛІЖ

ПЕС

СЕРГІЙ МАНДАЛИНА

79-ТА ОКРЕМА АЕРОМОБІЛЬНА БРИГАДА ЗСУ

42 роки. До війни працював у транспортній галузі. У березні 2014-го добровольцем прийшов до військового комісаріату. На посаді командира розрахунку брав участь у боях на Савур-могілі та в Зеленопіллі, Ізвариному, ДАПі. Зараз у проєкті «Польова пошта» забезпечує доставку вантажів на передову. Син служить за контрактом у ЗСУ.

Зеленополье

10 июля 2014

Огромный лагерь, расположенный в низине. Ротные палатки, полевой душ, полевая прачечная и баня, полевой кинотеатр и благословенная полевая кухня. Мы приехали к обеду: несколько блюд, хлеб, компот!

Осторожно попросили добавки — нам не отказали.

Мы должны были дозаправиться, дожидаться еще одну группу и продолжить движение. Но группа запаздывала.

Несмотря на всеобщий местный расслабон, внутри нарастало беспокойство. Где окопы? Где блиндажи? Капониры для техники — где? Палатки не окопаны! Укреплений ноль!

Разделяла мое беспокойство только собака — металась, дергалась. В итоге ее привязали к машине.

Вечер. Скомандовали расставить машины с боеприпасами и с прицепленными гаубицами — одна к одной, как на парковке. Дичь какая!

— *Чья идея парковки?*

— *Принимающей стороны!*

Я не мог поставить свои машины на ту парковку. Выслушав от комдива очередное обещание расстрелять меня, я все равно сделал по-своему. Две машины, ЗиЛ и УРАЛ с прицепленной гаубицей «Надежкой» стояли в стороне от всей остальной техники нашей батареи.

Немного перекусив и выпив кофе, легли спать. Опаздывающая колонна могла прибыть в любую минуту, поэтому особо не располагались. Прямо возле нашей машины была неглубокая канава — уместились туда всем расчетом. Канавка давала чувство защищенности и надежности укрытия. Уже засыпая, я заметил, как выползли на пригорок неподалеку несколько самоходок. «Хоть бы не начали палить над ухом!» — подумал я и уснул.

Ночью собака перегрызла поводок и убежала в посадку неподалеку, выла там до утра, как будто призывая нас туда. В ту самую посадку...

11 июля 2014

Филиал ада на земле...

Проснулся от дикого грохота!

— *Ну вот... таки стрелять начали, засранцы,* — еще не открыв глаза, подумал я.

Лицо обожгло раскалёнными брызгами. Вот негодяи! Подъехали к нам вплотную и палят, что им места мало.

Открыв глаза, увидел горящий вокруг воздух. Метрах в двадцати висел в воздухе ЗиЛ (детонировал БК), мимо куда-то пролетела башня танка. По земле молотили огненные шары. Огненный «карандаш», видимый доли секунды, удар, взрыв, пламя. В воздухе противно шуршат осколки. На месте нашей стоянки — хаос, разбитая взрывами техника и все в огне. Детонируют боеприпасы.

Оглушительный грохот — и кузов буквально на моих глазах разлетается в клочья. Там же в машинах наши парни...

«Град» закончился. На смену ему полетели мины, 120-го калибра, судя по всему.

Совсем рядом, позади, прогремел взрыв. Такое впечатление, будто в голове лопнул воздушный шар, звон в ушах. Вдобавок что-то прилетело в затылок, как оказалось — мой броник. Ускорение ему придал осколок. Судя по всему, в отключке был совсем недолго, но было хорошо, тихо, спокойно и чертовски приятно.

«Нужно убираться — и быстро», — подумал, очнувшись.

Собрал своих, благо все живы и здоровы. Железный Серега даже котелок помыть успел. Буквально на ощупь, видимость из-за черного дыма была практически нулевой, двинули в направлении посадки, что за пригорком. К той самой посадке, которую заприметил накануне и в которую нас призывала собачка минувшей ночью.

По пути подобрали раненых и тех, кто уцелел. Вокруг огонь, взрывы, на земле обгоревшие тела наших ребят, крики, стоны. Остановились на краю посадки, перевели дух. Только со стороны стал понятен масштаб того, что произошло...

ЯР

СЕРГІЙ МІЩЕНКО

СТРІЛЕЦЬ-САНІТАР, БАТАЛЬЙОН «ДОНБАС»

40 років. Живе в Києві, за фахом маркетолог. Працювати санітаром вперше спробував на Майдані, коли виносив людей під час сутичок на Грушевського. У травні 2014-го пішов на війну. Звільнював Попасну, Лисичанськ, пройшов Іловайський котел, кілька днів пробув у полоні російської армії. Також займається захистом прав сімей загиблих та соціальною адаптацією ветеранів АТО.

У «зеленому коридорі»

Розділ із книжки «Доки Док»

29 СЕРПНЯ 2014 РОКУ ► 18:30

На виході з Іловайська сумнозвісним «зеленим коридором» наша частина колони прорвалася крізь пекельний тир російської артилерії і танків. Ми вибили з околиці російських десантників та закріпились у перших п'яти домах селища Червоносільське. Місце було більш-менш придатне, щоб тримати оборону.

По обіді постріли потроху вщухли, лише деінде було чути далекі глухі бахи арти. Це не страшно, це вже не по нас.

Наш польовий шпиталь ми розташували в невеличкому чотирикімнатному домі та погребі, що стояв окремо за метрів сто, оскільки кімнат на всіх поранених було замало.

Всіх наших важкопоранених стабілізовано, втратили двох. Їх загорнули в простирадла та винесли на літню веранду.

Полоненого — пораненого російського десантника, якого розвідники притягли дві години тому, — вдалося відкачати, але без переливання крові на одному фізрозчині він навряд чи дотягне.

Пробіг між важкими, позбирав телефони рідних. Навіщо — не кажу, всі розуміють для чого, всі пишуть. У такій антисанітарії поява гангрені — проблема невідворотна, питання лише «коли?».

Мобільного зв'язку майже немає: глушать тварі, але інколи в найтемнішому кутку на горищі нашого дому-шпиталю з'являється одна поділлка на мобілці і є можливість відправити пакет із кількох SMS.

Прошу Реактора, який часто навідується до пораненого Еста та має нерозряджену мобілку, набрати повідомлення й тобі, моя Мала. Рукавички останні, у запеклій крові, тому сам набрати не зможу, якщо зняти — фіг натягну цілими.

Треба щось несумне і щоб було зрозуміло від кого. І що живий. «Жив-здоров, пасу коров», — диктую текст повідомлення і твій телефон, єдиний, який знаю напам'ять. Багато віддав би, щоб почути твій голос.

Реактор здивовано дивиться на мене, наче намагається визначити наявність контузії.

Усміхаюся йому у відповідь.

Що тут дивного? Живий, здоровий... це головне... Пасу корів — навіяно сільським пейзажем. Мабуть, зрозумієш, мабуть, зрадієш, мабуть...

Підійшов Дід із підрозділу «Купол». Поранено долоню лівої руки, але ж бачу, що перемотував сам.

— Док, треба комусь до росіян сходити. Гал із ними перемовини веде, по рації передав, що вони вимагають лікаря для поранених, кажуть, свого в них нема...

— Комусь... Добре, сходимо, чому б не сходити, — награної безшабашності вистачає лише на кілька фраз.

— До кого підійти? — перепитую в Діда.

— Гал у полі стоїть на нейтралці, чекає.

— Ок. Зараз знайдемо того Когось. А з рукою що трапилося? Чому не показував?

— Та в мене по мелочі, не хотів вас відволікати...

— Плюс.

«Плюююс... Сходити... Яцик уже сходив на ті перемовини. Забрали — і з кінцями. Танкіст пішов по двохсотих — убили» — це я вже сам до себе.

«Кого ж я відправляю? Дівчат — ні. Міхтей — за доктора не прокатить. Терапевт — йому знову може дах зірвати... Залишаюся тільки я. Командиру Чубу доповісти б, але ж хтозна-де вони втрьох зараз воюють. От і ладушки... Сходжу кудись до когось...»

Заходячи в дім-шпиталь, із напускною веселістю знімаю рукавички. Переглядаю вміст кишень, залишаю бинтів, гранату РГДшку. Якщо там будуть казачкі або чеченці, у полон не піду. Від використаного бинту відриваю собі довгий білий шматок, щоб був без крові та бруду.

Мері з Міхтеєм змінюють пов'язку Камазові. У нього знову кровить.

— Мері, ти за головну. Я трохи відійду. Гал викликав.

— Добре, тільки недовго, — відповідає дівчина.

Мері тендітна, зовсім мала.

Вона сконцентрована, зараз головне зупинити кровотечу.

Виходити на вулицю без автомата якось дивно й незвично, наче щось забув. Проходжу повз наші пости, зморені хлопці вже почали

окопуватися. Впевнено крокую до самотньої фігури Гала. Чую за спиною крик Лавра.

— Док! Ти куди?! Дооок...

«Бляха, засвітився. Як прийду, то мабуть від Чуба отримаю на горіхи, що не доповів. Було б добре... як прийду».

Удаю, що не чую Лавра, і впевнено, наскільки це можливо по ріллі, підходжу до Гала. Він стоїть посеред поля без зброї, немолодий дядько років під п'ятдесят, явно з офіцерською виправкою, без зброї, у руках лише рація. Один із небагатьох офіцерів батальйону, кому пощастило вижити за останні тижні.

«Цікаво, скільки на нас зараз стволів направлено?»

— Док, ти хіба лікар?

— Ну такє... Лікар чи ні, а подивитись точно зможу.

— Тоді слухай. Треба підійти до першого їхнього окопу, вони прямо на півдругої від мене, бачиш? Між двома деревами та кущами, — вказує очима напрямом Гал, не піднімаючи рук, — вони винесуть туди своїх трьохсотих, кажуть, що в них є один наш, також поранений, може, і віддадуть.

Мовчки прямую за орієнтиром, лише кивнувши у відповідь. Сили відповідати вже немає.

Дивний сьогодні день, ще й не весь вийшов, а вже стільки трапалося.

...Йти перепаханим полем досить незручно. Відійшовши від Гала метрів на двадцять, піднімаю руки догори і прямую до окопів росіян. Навалюється депресняк, вперше за сьогодні.

Враження, ніби всі депресивні кров'яні клітини були зібрані в долонях і, піднявши руки, я їх розігнав по всьому тілу. Спочатку гаряча хвиля наче накочується в голову, потім плечі й спина, останні — ноги... Навіть просто йти стало важко, кожен крок роблю через силу.

Починаю помічати речі, які здавалися несуттєвими. Глибоке блакитне небо. Запах горілого, змішаний з ароматом ріллі.

Незвична тиша.

Підняті руки миттєво мліють і йти стає важче. Але зупинитися не можна. Шкіра ніг починає нестерпно зудіти в тих місцях, де брюки просочені запеклою кров'ю поранених, тобто майже вся.

Ото цікаво, чи у всіх так воно зудить, чи то персональна алергія? Може, мені ще й профнепридатність хто випише?

Блін, і білий прапорець забув. Мабуть, у кишеню по нього вже лізти не варто.

Здолавши поле, зупиняюся на дорозі за двадцять метрів від ворожого окопу. Назустріч виходять двоє. Один із них явно офіцер.

— *Доктор?*

— *Да.*

Обшуковують геть непрофесійно, але на прицілі тримають впевнено, один одному не заважають.

— *Руки можно опустить?*

— *Опускай, но не дергайся. Сейчас наших принесут.*

На край бруствера виносять дві пари носилок. Обидва важкі, але при тямі, у формі російської армії. Нашого не принесли, мабуть, збрехали. Значить, і не відпустять... попандос. Добре, що хоч армійці.

Дістаю з нижньої кишені штанів аптечку та починаю огляд. В очі відразу впадає інша техніка бинтування та замотування поранених кінцівок у додаткові шматки тканин, ще советського зразка. Навіщо ці простирадла їм? Один явно вже не жилець, без реанімації не витягне й до ранку, другий хоч і важкий, але стабільний.

— *Им что-то кололи?* — питаю в солдатів.

— *Противошоковое дали, больше нечего, наши доктора отстали от колонны, обломались по дороге... суки...*

— *Ну что я могу сказать? Всё сделали правильно. Рецепт выписывать не буду. Первому как минимум нужно срочное переливание, второго просто в больницу надо везти, чем скорее, тем лучше. Ближайшая ваша — в Харцызске. Мы туда всем местным рекомендовали ехать, если они от эвакуации отказывались.*

Кажу з напускною недбалістю, яка в моїй уяві притаманна всім лікарям районних поліклінік.

— *Ну я пойду? Или у вас еще кто-то есть?*

— *Может, им уколоть еще чего надо, док?* — питає геть молодий хлопець, що притягнув ноші.

Він явно нервується більше за всіх, метушиться поряд із пораненим товаришем.

«*Та вижсєє твій дружбан. А той, що проруч, — вже навряд чи*», — подумки заспокоюю його.

Трохи тримаю паузу.

— *Та можно и уколоть... но у нас же ничего не осталось вашими стараниями,* — відказую наче й ні до кого, дивлячись собі під ноги.

Зараз кмітливий пацієнт на прийомі в лікарні вже все збагнув би й поліз у кишеню за грошима. Знову пауза.

— *Тут ваш один в крайнем доме канает. Мы знаем, что он там, но в дом не заходим. Там бабка местная вокруг него скачет...*

А ось хто в них за старшого. Підіймаю очі вже до нього.

— *Так бы сразу и сказал.*

З аптечки дістаю дві склянки з цефтріаксоном, розводжу ампульною водою, обійдуться без лідокаїну, його вже майже нема. Добряче трушу ампули, перевіряю на світло. Не поспішаю. Колю через одяг та засовую пусті ампули в кишені «пацієнтів».

— *В больничке обязательно покажете ампулы принимающему врачу.*

Міряю пульс кожному, задоволено киваю наче сам до себе.

Чомусь згадую старий анекдот про лікаря, який не встиг застати пацієнта живим та запитав у рідних, чи пітнів він перед смертю. Йому відповіли, що так, трохи спітнів. *«Це дуууже добре... дуже...»* — сказав лікар та пішов додому.

Мабуть, росіяни цей гумор не сприймуть, залишу його при собі. Звертаюся до старшого.

— *Теперь тут всё ок. Пошли за моим.*

По дорозі, щоб не думати про ствол конвоїра, направлений у спину, почав рахувати: цефтріаксон гривень 15 коштує в аптеці, разом із водою і шприцем — 25, на двох — полтіннік. Дивна ціна за життя людини.

...Нашого пораненого звали Полтава. Під час розстрілу колони в полі його переїхала російська БМД. Врятували добрий бронік та сира земля.

Перебинтував, замінив свіжими бинтами пов'язки бабці, які вона наробила з порваної постільної білизни. На руках його не забрати: надто тяжкий.

Довелося повертатися по ноші. У пам'ять запав очманілий погляд російського солдата, коли я переступив через їхній окоп зі словами: *«Я за носилками. Сейчас вернусь»* — і попрямував до наших позицій.

Допомогти донести взявся зовсім молодий хлопець родом із Донецька на псевдо Казимір, якого знав ще з учебки.

Руки ми не піднімали — йшли так і, здається, на повному автопілоті.
Коли повернулися з пораненим, передав ноші першому ж бійцю: сил вистачило лише дійти до першої хати, розтрощеної танковими пострілами. Привалився до стіни, заплющив очі.

Знову тихо, незвично тихо.

До речі, Мері просила недовго, а я звалив на години півтори.

Треба бігти. Поволі піднявся. Пішов.

ПІАНІСТ 2
ІГОР МИХАЙЛИШИН

Мій друг Утьос

Коли Утьоса поранили в Іловайську, командир взводу Лермонтов сказав йому, щоб він збирав манатки.

— *Завтра будет отходить колонна с ранеными. Поедешь с ними,* — сказав Лермонтов.

— *Спасибо, командир, но ранение нетяжелое. Я и стрелять могу, и машину водить...*

Поранення було уламкове, у руку, це боляче, але нестрашно...

— *Езжай, пока есть возможность. Завтра такой возможности может не быть,* — сказав Лермонтов.

Але Утьос відповів:

— *Командир, я хочу остаться с ребятами.*

...Коли почалася війна, Утьосу, який мав у Первомайську кілька СТО, вдалося продати бізнес. Він поїхав до Києва, перевіз родину, записався до батальйону «Донбас», виручені гроші за бізнес передав на потреби батальйону. Тоді ще так робили. Не всі. Але ті, хто вірив, що все змінилося.

У «Донбасі» в нього знайшлося багато друзів по духу та ідеї. Серед цих друзів був і Лермонтов — командир гранатометного взводу. Він призначив Утьоса на посаду командира відділення. Згодом вони разом планували бойові завдання, разом їх і виконували.

Перші тижні на війні Утьос принципово ходив без форми — у цивільному одязі. З військової амуніції на собі мав тільки бронежилет та берці.

— *Друже, а ти чому без камуфляжу ходиш?*

— *Мне так удобней.*

— *Та я серьёзно питаю,* — засміявся я.

— *А мне разве кто что выдавал?*

— *Так усім выдавали...*

— *Пианист, я к ним подошёл и сказал, что на получение. В ответ услышал только: «Гранатомётный взвод уже получал!» Я что буду пороги оббивать? Хай сами её носят!*

Деякі командири та солдати намагалися робити йому зауваження, що на бойові завдання слід одягати камуфляж, але Утьосу їхні думки

мало важили. Він, завжди тактовний, посилав їх під три чорти.

Коли батальйон змінив позиції і зупинився в Кураховому Донецької області, до нас приїхали офіцери зі штабу Національної гвардії. Вони привезли із собою аркуші, на яких було написано наш офіційний штат.

По документах числилося лише близько половини наших, а решту не було офіційно зараховано до батальйону. Утьос був серед тієї решти. Замість нього на аркуші був незрозумілий «привид», про якого наш батальйон навіть не чув.

Коли Утьос про це дізнався, то пішов здавати зброю, але нас от-от мали відправити в Іловайськ. Тому він передумав — не кидати ж своїх...

Іловайськ. У місто зайшли майже без проблем.

Четвертого дня школу, в якій базувався батальйон «Донбас», вкотре атакували. Тільки цього разу проти нас кинули танк.

Утьос та ще двоє його бійців — Череп і Борода — самотужки вели бій із ним. Я бачив їхні сяючі обличчя, коли їм вдалося пошкодити танк і зупинити атаку.

Потім був обстріл. Міна потрапила в автомобіль команди Утьоса. Зброя, гранатомет, особисті речі та одяг — все згоріло. У метушні того дня взвод довго не міг зібратися до купи. Хаос був неймовірний.

— *Де Утьос? Треба знайти Утьоса!* — кричав я Тинові.

Навколо все було темне й годі було щось розібрати. Пилюка була такою густою, що не пропускала сонячного світла.

— *Ходімо до будинку, де він був. Це недалеко. Через дорогу,* — сказав Тин, і ми побрели крізь пил і морок у вказаному напрямку.

Будинок був ущент зруйнований, а збоку стояла палаюча машина. «*Тільки б вони були живі*», — носилося в моїй голові.

— *Кто идёт?* — заговорив до нас невідомий силует.

Я спочатку його не впізнав — ні по голосу, ні так.

— *Це Піаніст!*

— *Слава Богу! Ты жив! Ты не ранен?* — це був його голос. Поранення своє він уже тоді оцінив як дрібне.

...Зібравши гранатометний взвод до купи, Лермонтов підсумував утрати. Половину автомобілів та зброї знищено. Але головне — бійці цілі. Окрім Утьоса. Та ще й відправити його з колоною неможливо: відмовляється їхати, і все.

Попри те що він лишився, після поранення Утьоса ніби підмінили. У ньому пропали жага до бою та запал в очах. Я старався якось його підбадьорити різними жартами та розповідями про наші мікросутички із сепарами, але його це ніби мало цікавило.

Щоб не втратити глузд від баталій, які розвивалися в Іловайську, він почав завзято колупатися в електрогенераторах. Їх було три штуки. Від кожного генератора тягнулося павутиння електричних кабелів із розетками. Через них заряджали телефони, рації та ліхтарі. У цьому електричному «лабіринті вузлів» газдував Утьос. Він, як восьминіг, постійно вмикав та вимикав штекери з розеток, бігав по паливо, сповіщав, що довгоочікувана батарея вже зарядилася.

...Так минали останні дні в Іловайську.

Його обличчя стало веселим, мова — жвавою, коли настав час виїжджати з оточеного міста, він радів разом з усіма.

...При виїзді з міста, на дорозі до села Червоносільське, ми потрапили в засідку. Виявилося, що вже три дні нас там піджидали росіяни.

Почався бій.

У блакитний ЗіЛ, водієм якого був Утьос, влучили дві ворожі ракети. Одна в кабінку автомобіля, друга в кузов, де сиділо кілька десятків наших хлопців.

— *Піаніст! Це що, машина Утьоса? Глянь!* — мій напарник Амбал вказував пальцем у бік соняшникового поля.

Я вдивлявся в обриси автівки й намагався пригадати, хто їхав у тій машині. Там була третина нашого взводу.

І раптом...

— *Утьос! Амбал, це Утьос! Він ще живий! Треба його забрати!* — кричав я.

— *Де?*

— *Та подивись! Отам!!!*

Водійські двері в кабінці були відчинені, а за кілька метрів від них по траві повз Утьос.

Тіло його з ніг до голови огортало полум'я, він рухався надзвичайно повільно, ніби в рапіді.

Кругом все заглушав рев моторів упереміш із вибухами.

Я кричав і не чув власного крику.

КАПЕЛАН

ОТЕЦЬ МАКСИМ СТРИХАР

КАПЕЛАН, ДОБРОВОЛЬЧІ ПІДРОЗДІЛИ ТА ЗСУ

Народився 1967 року в Києві.

Батько чотирьох дітей. Настоятель парафії Вмч. Юрія Переможця (УАПЦ, Київ). З 2014 року — військовий капелан: ЦВКГ, 93-тя ОБр, 128-ма ОГПБр, 53-тя ОБр, Окремий танковий батальйон, ОТГ ім. кап. Воловика (ДУК ПС). Надавав духовну допомогу бійцям майже по всій лінії зіткнення від Станиці Луганської до Маріуполя.

Микола. Рондо

— Отче, я живий?

Чи це я марю? Де я, отче? —

Микола безсило заплющує очі.

Перед ним, як уві сні, постають
події недалекого минулого.

А може, це і є сон?

Сутінки, вечір напередодні Великодня.

У штабі батальйону на передовій у напівзруйнованому селі десь на Луганщині нудьгують напівтверезі офіцери: комбат із позивним Гніздо, замполіт Орел та зампотилу Петрович.

На столі почата пляшка коньяку, пиво та чимало смаколиків від волонтерів.

Комбат до зампотилу:

— Петровичу, кажуть, губернатор сьогодні гуманітарку привіз? Ти за все розписався?

— Так. За три футбольні м'ячі, десять рожевих спальників, жіночих напевно, та двадцять пар сімейних трусів розміру XXL.

— А нащо воно нам, на передовій?

— От і я кажу — нащо? А жіночих трусів там не було? Бо я люблю жіночі стринги: дуже зручно ходити й мають естетичніший вигляд, ніж сімейні...

Всі очманіло дивляться на замполіта. Той дурнувато сміється.

До кімнати входить сивий офіцер років п'ятдесяти в засаленому камуфляжі. Це Микола. Він начальник медичної роти, його щойно прислали із сусідньої бригади для підсилення батальйону.

— Вітаю, хлопці, як життя? Перемир'я триває?

— Дякуємо, Миколо! Все гаразд, — майже хором відповідають присутні. Чути кілька неприємних хлопків, і за секунди земля починає підскакувати, зі столу падає та розбивається пляшка пива, а зі стелі сиплеться штукатурка.

Рація розривається:

— Гніздо, Гніздо, я Малюк. На третю годину від мене спалахи, що робити?

— *Та мати твою... відповідай з усього, з чого можеш!!! Ці покидьки нам вечерю зіпсували!!! Плюс!*

— *Плюс!*

У цей час на одному з ВОПів на «нулі».

Бійці-санітари сидять у бліндажі за столом та дивляться фільм по новенькому ноутбуку, який передала з волонтерами мати молодого необстріляного фельдшера Юрка.

Окрім Юрка в бліндажі є медсестра Ганна, її чоловік Іван, бувалий солдат, що пройшов Дебальцеве, та Василь, необстріляний бородатий солдат років 25.

На кульмінаційному моменті фільму починає істерично горланити рація:

— *Оса, Оса, я Малюк, всі по норах! Дозволяю відповідь з усіх видів зброї!*

Ганна (Оса):

— *Плюс!*

Фельдшер Юрко:

— *То нас що, зараз можуть обстріляти?*

Василь, флегматично:

— *А що тут такого? Ну можуть...*

Юрко вимикає ноутбук та починає в паніці ховати його під нари. На лобі проступають крапельки холодного поту.

Сержанти зі спокійною усмішкою спостерігає за ним.

— *Ти ще б маркером на лобі групу крові написав!*

Юрко, з видом сомнамбули, бере маркер і пише на лобі свою групу крові.

Іван із Ганною мовчки переглядаються.

У цей час на нижніх нарах починає стогнати солдат Василь:

— *Ой, щось мені в правому боці дуже закололо! Такий спазм... Ай!*

Фельдшер Юрко миттєво починає оглядати Василя. Йому помагає Ганна.

— *Я не знаю, що з ним робити. Схоже на апендицит. Треба викликати швидку. А то ще тут дасть дуба, — каже Ганна.*

— *Та ти здуріла, надворі ніч, ми тут у степу як на долоні. Ту швидку миттєво сепари накриють!* — кричить на неї Іван.

— *А що з цим бідолахою робити?! Я оперувати не вмію! Я повідомляю у штаб!*

Ганна бере рацію:

— *Гніздо, я Оса, у нас у бійця апендицит, потрібна швидка!*

Гніздо:

— *Плюс.*

У цей час у штабі батальйону.

Комбат разом із замполітом збирають із підлоги рештки розбитої пляшки. Зампотилу ганчіркою витирає підлогу й тихенько бурчить матюки:

— *От же бл**ь мало того, що обстрілюють, так ще й цей апендицит... бл... Я в таку ніч нікуди не поїхав би. І ти, Миколо, не їдь! І сам можеш загинути, і машину, єдину машину на весь сектор загубиш! Та твої фари на сто миль видно буде! Та тебе, як у тирі... бл**ь...*

Микола мовчки підводиться та виходить із будинку.

Заводить машину. Невдовзі його поглинає ніч.

На «нулі».

До бліндажа медиків вбігає солдат-днювальний.

— *Хлопці, там якісь фари прямо на нас степом пруть. Ротний кудись подівся... Сержанте, що робити? Можна відкривати вогонь?*

— *Вогонь не відкривати! То швидка до нас по Василя їде, — каже Іван. — Погано йому. Швидку, як приїде, у капонір!*

Днювальний іде. Невдовзі чутно гуркіт мотору. До підземелля заходить медик Микола. Він мовчки витирає піт із чола. Кладе на стіл каску.

— *Сімнадцять хвилин! Уявляєте, за сімнадцять хвилин добрався! Якби було поранення в когось, вважайте — він труп! Ну де тут ваш хворий?* — каже Микола.

Василя заносять до машини. Микола вмикає фари та зникає з поля зору.

Невдовзі починається обстріл позиції. Десь у степу, у напрямку, куди поїхала санітарна машина, щось вибухає... Потім з'являється полум'я. Потім ніч. Все стихає. Лише міради зірок мерехтять у темному небі.

Зоря, степ.

Страшенно болять голова та ноги, точніше те місце, де були ноги...

Микола через біль уколів знеболювальне, наклав джгути на обрубки ніг, знепритомнів.

Згодом відчував, ніби навкруги снують сотні ніг та чув гортанну акаючу мову. Хлопки пострілів. То козаки разом із кадировцями добивали тих, хто вцілів. Миколу прийняли за мертвого. Пішли далі.

...Страшенно хотілося пити.

Боліли ноги, яких не було, і голова.

Вночі прибігали польові миші та гризли обрубки його ніг...

Сонце випалювало, а холодний степовий вітер разом із теплом видував душу...

Дуже хотілося пити, у голові паморочилося.

Час від часу приходив до тями й послаблював джгути.

— *Господи, помилуй! Допоможи, Господи!*

— *Петровичу, там у траві хтось стогне!* — молода жінка-медик підбігла до Миколи.

Потім були санітари, ноші, потім темрява, «борт»... Світло, багато світла...

— *Отче, я живий? Чи це я марю? Де я, отче?* — Микола безсило заплющує очі.

БУХГАЛТЕР

ВАДИМ ПАВЛОВСЬКИЙ

САПЕР 14-Ї ОКРЕМОЇ МЕХБРИГАДИ, ЗСУ

Народився 1973 року. Живе у Вінниці. Закінчив сільськогосподарський інститут за фахом бухгалтер. Працював у податковій, мав невелике підприємство. Мобілізували у квітні 2015 року. У складі бригади побував під Маріуполем, згодом передислокували під Донецьк — Мар'їнка, Красногорівка. Після повернення намагається реанімувати своє підприємство.

Ангел за «нулем»

Тиша. Враження, ніби хтось вимикав звук пультом від автомобільного плеєра: тихіше, тихіше і звуку немає — тиша. Ніби взагалі звуків не існує, жодного звуку. Їх ще ніхто не вигадав.

...Ігор сидів посеред степу. Різкий запах донбаського полину випікав горло й від того ще більше хотілося курити. Він укотре перемацував та вивертав кишені в пошуках цигарки, хоча й знав, що перед вибухом докурив крайню і викинув порожню пачку.

І хрестик десь загубився. Хрестик, який йому прислав його десятирічний син на війну: *«Тату, я знаю, що ти не носиш хрестика, але цей надягни — ми з мамою його освятили в церкві. Надягнеш, тату?»*

Ігор, звичайно, надягнув.

— *Як же мене тепер приймуть без хрестика?* — майже вголос міркував Ігор.

— *Приймуть,* — Ангел підійшов ззаду, звідтам, де й належало йому бути весь час.

«Це добре, що військовий камуфляж має стільки кишень, — думав Ігор, — але, саме коли маєш закурити, потрібно перерити всі, аби знайти пачку цигарок, і вона буде в крайній, вкотре перемацаній тобою кишені. Ось вони — «Армійські», не для продажу».

Тютюновий дим наповнював легені, і ставало спокійніше. Принаймні так здавалося.

Озирнувся: степ, праворуч терикон. Сонце вже перейшло за полудень, але до заходу ще далеко. Хоча квітневе сонце на Донбасі дуже швидке. Ось тобі схід, полудень, не встиг зігрітися від недавньої зими — вже й сонце зайшло.

«Трохи задалеко від своїх, — прикинув він. — Мабуть, метрів за тридцять-сорок».

Військовий екскаватор на КрАЗівському шасі й далі гуркотів, риючи чергову яму, яка згодом стане чи бліндажем для солдатів, чи капоніром для техніки.

Це переносять взводний опорний пункт. Кілометри на два на Схід. Що це значить для звичайного солдата? Вдесятеро більше роботи, ніж

зазвичай, і в тисячу разів більше небезпеки, допоки не вгризеться піхота в землю, не обладнає нові вогневі точки, не облаштує нові мінно-вибухові загородження...

Зараз будуть загиблі, вже є поранені.

Вчора розвідник наступив на протипіхотну міну. ПМН-2 — молодша сестра ПМН-1, яку в Афгані називали «чорна вдова». Та була дійсно чорного кольору, а «сестричка» позеленіла. І як її назвати? Зелена вдова?

Не моторошно, навіть смішно, а в хлопця гомілку пошматувало. Берць майже цілий, а вище — криваве місиво з м'язів та кісток. Одне добре: вчасно евакуювали.

Потім ПЗМка таку саму знайшла — шину на колесі розірвало.

Кілька годин тому вантажівка військова підірвалася на протитанковій міні. Пощастило, що вибухнуло не під кабіною, а під кузовом. Хлопців, які були в кабіні, лише легко контузило, а водій так навіть задоволений: можуть відпустку дати на реабілітацію, а ні — то в будь-якому разі в рембат поїде.

Рембат — це класно. Від «нулів» далеко, нарядів не буде, ремонтуї собі, а враховуючи, що ремонтувати після протитанкової міни є що, плюс швидкість, із якою запчастини дадуть, — справді, водію нічого сумувати.

Ігор озирнувся. Він звик часто озиратися. Навіть коли спокійно, озиратися потрібно. «Нуль» є «нуль». Все може бути.

Та й не «нуль» це поки що. Це якийсь «скоро нуль» чи «перенуль», подумки іронізував військовий, а поки що це сіра зона.

Попереду метрів за десять — кілька жаток від зернових комбайнів. Вже й бур'янами обросли, напевне, другий рік поспіль тут стоять. Цікаво: заміновані чи ні? Імовірність, що в них причаїлася міна чи граната, дуже висока, так часто роблять: техніка завжди викликає цікавість, на це і розраховано...

Ігор знав багато приказок про свою військову спеціальність сапера, але наймудрішою з них вважав: «Сапери бувають лише двох типів — розумні та старі». Він зараховував себе до «старих».

Як-не-як в АТО він уже десятий місяць, тому стадію «розумного сапера» вважав у минулому. Він звик виконувати накази, а ініціативу виявляти — точно не саперам: що з того, що він зараз перевірить на міни та розтяжки ці жатки? Медаль не дадуть, хіба що станеться

непоправне, і він під час розмінування перетвориться на двохсотого чи трьохсотого — тоді медаль, а так ще й від ротного відгребе за ініціативність.

І правильно відгріб би: ротний у нього нормальний і дурниці такі присікає. Свій відрізок пройшов, роботу виконав, а всіх мін та розтяжок не знімеш.

Тут ще з десяток років після війни небезпечно буде. Он попереду за жатками поле заміноване по діагоналі: видно борозну від роботи гусеничного мінного загороджувача. З роками вона заросте, сховається — знайди її. Мало знайти — знешкодь. Коротше, це ще в майбутньому. Поки що якось так.

Ігор викинув недопалок у бік Докучаєвська.

Він знав, що за цим полем попереду вже місто, хоча його звідси й не видно. Поле піднімалося до горизонту, а далі збігало до самого міста, тому цей, хоч і не високий, пагорб заважав бачити далі.

Затріщала прикріплена до бронежилета радійка: «...уходим, — Ігор упізнав спокійний голос ротного, якого щойно згадував, — *быстро. Наши перехватили переговоры, сейчас по нам работают будут...*»

— *Тримай*, — Ангел простягнув Ігорю пачку «Армійських».

— *Волонтерські?* — Ігор запитав на автоматі.

Ігор дістав із відкритої пачки цигарку, знайшов у кишені запальничку й підкурив. Смак та дим ангельської цигарки був водночас знайомим і невідомим. Якоїсь миті запаморочилося в голові, як це буває, коли довго не курив, і через кілька секунд стало на місце.

Військовий повернув Ангелові пачку. Зараз він уже міг розгледіти свого Охоронця.

Руда, коротка й охайна борода дуже контрастувала з темним коротким волоссям на голові. Шкіра обличчя та рук біла, аж світиться. Помітно, що в дитинстві на лиці в нього були веснянки. Міцний, мускулистий, середнього зросту. На вік років 30–33.

«*Вік Христа*», — подумав Ігор.

Військова форма за розміром. Автомат. Позаду зліва на ремені фляга. Звичайний такий собі солдат.

Відсутність крил не бентежила, а, навпаки, додавала впевненості: свій.

От тільки те, що на Ангелі не було бронежилета, трохи дратувало: «*Добре йому, не потрібно носити цей важкий захист*», — заздрив

Ігор.

— *І що?! —* Ігор затагнувся і плюнув далеко поперед себе.

Ангел присів поряд. Мовчки дістав цигарку, озирнувся й підкурив.

Приємна тиша залишалася. Вона не лякала, навіть заспокоювала: тиша, яка не дратує, від якої не чекаєш несподіванки. Просто тиша. Рівновага. Тиша зовні, тиша всередині. Ця тиша зараз, як і його душа, спокійна, врівноважена, навіть відсторонена від усього. Ігор ловив насолоду від цього стану. Таке бувало інколи вдома: з родиною, з коханою, коли засинаєш...

Всі здорові, все добре, і ти засинаєш — момент солодкої прірви між реальністю та сном.

Ангел мовчав, та й Ігорю було байдуже, що має статися далі. Він і не чекав відповіді на своє запитання, просто хотілося поговорити.

Ігор знову глянув на Ангела:

— *А чому не в берцях? Чому кросівки?*

— *Сам знаєш, що зручніше, але річ суто у швидкості одягання та знімання — поки в ті берці втиснеш ноги, поки зашнуруєш, потім знімати...*

— *Знаю, брате, кросівки зручніші, якщо не зима й не болото,* — Ігор дивився на ноги в зручному взутті. — *У мене також такі були, як у тебе: китайський Adidas.*

— *То це і є твої,* — спокійно відповів Ангел, — *пам'ятаєш, ти їх загубив під час чергового переїзду ще того року, коли вас переганяли на нове місце дислокації через зміну меж сектору.*

— *Так от куди попадають загублені речі військових,* — усміхнувся Ігор. — *Носи на здоров'я, а розмір не тісний?*

— *Дякую, з розмірами тут простіше,* — Ангел уперше всміхнувся, й Ігор побачив білосніжні зуби, які відразу видавали безплотність.

— *То, може, і моя улюблена залізна кружка в тебе?*

Лише звуки їх двох: мова, дихання, горіння цигарки.

— *Слухай, ангели всі такі?* — бажання поговорити та деяка цікавість боролися в Ігореві з бажанням мовчати.

— *Ні,* — відповів Ангел.

Ангел надовго подивився назад, здавалося, щось виглядає. Аби не відповідати на можливе запитання щодо цього, Ангел почав першим:

— *До нас нещодавно Верховний заходив, цікавився нашим життям-буттям.*

— *Ого,* — спробував передати здивування Ігор. — *Цікавий у вас Верховний, наш не такий.*

— *Порівняв!*

Вони голосно засміялися. Здавалося, навіть тиша сміялася разом із ними.

— *Слухай, друже, а тих, з іншими прапорами на формі, також ангели оберігають,* — Ігор чомусь захотів запитати саме це, — *чи чорти?*

— *Ангели,* — сухо відповів друг-охоронець.

— *Чорні?*

— *Звичайні.*

В іншій ситуації чи в інший час така відповідь, звичайно, засмутила б Ігоря, але зараз це звучало навіть якось... справедливо. Ігор уявив, як він зустрінеться з ними там, і жодної ненависті не відчув.

— *І що наші та їхні ангели теж ворогують між собою?* — Ігор продовжував явно неприємну для Ангела тему.

— *Ні, у нас один Верховний.*

Тоді щось не складається. Люди вбивають одне одного, а ангели цих людей бережуть, щоб ті й далі вбивали. Безглуздо якось.

Ангел знав відповідь на це запитання. Знатиме цю відповідь й Ігор, але не зараз. Ще не настав час. Та й він, Ангел-охоронець українського солдата, не простак молодий.

Він бувалий, ще не з таких дірок витягував.

Ці думки викликали в Ангела гордість за себе. Ангел крайній раз озирнувся і...

«*О Боже, чи як там? Верховний! Як болить голова...*» Здається, одночасно вся кров затопила Ігоря. Очі то сліпило, то затуляло плямами.

Шалений гуркіт у голові кричав йому: ти більше не будеш чути нічого, крім цього гуркоту, тільки гуркіт.

Руки та ноги відмовлялися слухатися, вони то тремтіли, то зовсім застигали, немов чужі.

— *Живий? Живий?* — хтось намагався перекричати гуркіт в Ігоровій голові. — *Вставай, вставай швидко, чуєш?*

У його очах спочатку з'явився якийсь маяк, через секунду він почав упізнавати в цьому маяку Деню.

Деня лив йому на голову та шию воду, при цьому намагався повернути його на бік.

Деня закинув його на спину й поповз.

— *Льоха, йди на... Ну не сміши ти мене, заради Верховного,* — Ігор казав, навіть благав молодого медбрата, який по кілька разів на день приходив до нього в палату шпиталю в Красноармійську, щоб розповісти якийсь новий анекдот із життя трьохсотих.

— *Отойдешь, контуженный,* — відповідав той. — *Видишь, уже и не заикаешься. Крестик поправь, а то вон, запутался между жетонами, некрасиво...*

СКЕЛЯ

ІГОР ВЕРЧУК

БАТАЛЬЙОН «АЙДАР»

Народився 1965 року на Волині. Закінчив Луцький державний педінститут. Майстер спорту України міжнародного класу з веслування. Активний учасник двох Майданів, брав участь у всіх силових протистояннях, зокрема штурмі Інститутської 18 лютого 2014 року. Засновник волонтерського руху на Ковельщині. У лютому 2015-го став добровольцем «Айдару».

Лист із фронту. Мрія про повернення

Привіт, друже,

сто літ не писав листи, востаннє — до своєї Ганни, як служив у війську. Скільки води втекло з того часу. Тоді ще не були одружені, часто писав. А потім стала непотрібною писанина: мобільники замінили письмо. Зараз щось найшло — певно, осінь, нудота, чи що.

Тож вибач за дивакуватість, самому якось не того, кумедно... Зараз на вулиці дощ і каламуть, у бліндажі напалено, а в таку сльоту добре мріється й пишеться.

Знаєш, про що мрію? Від найпершої хвилини, відтоді, як ви мене провели до військкомату, мрію лишень про одне. Про повернення. Мені це навіть сниться часом.

Уві сні чую стукіт коліс і відчуваю, як розхитується вагон, потяг стишує хід, зупиняється й ніби стає, але ще чекаю останнього поштовху — так, як ніби хто за грудки потрусить, лише після того вже остаточно зупиниться.

Із відчинених дверей вагонів почнуть виходити, вивалюватися, вистрибувати чимдуж на перон втомлені нічною спекою пасажери (мрію повернутися влітку). Всі будуть поспішати, лишень я один — ні.

Чого поспішати? Цієї миті повернення так довго чекав, щоб отак знівеча летіти. З вагона вийду крайнім. Сонце тільки-но має визирнути з-за обрїю — ось-ось яскраво зблисне, засліпить, і в цей час закричу на всю горлянку: «Люди!!! Я повернувся!!!»

Я повернувся з війни. І хай люди дивуються — байдуже. А якщо, ну раптом, хтось запитає, як мені вдалося цілісіньким повернутися, скажу як є: «Не знаю. Може, пощастило, а може, Господь уберіг. Ні! Точно Господь уберіг!»

Моя ж Ганна щонеділі ходила до церкви, ставила свічки і молилась, і отець Сергій щоразу загадував у своїх молитвах перед Господом за мене. Ось і повернувся.

А той снайпер із «того боку» не вцілив, його куля лишень розкраяла мій шолом і десь загубилася в донецькому степу. А я лишився живим. Господь був на моєму боці, а не на боці того, що дивився на мене крізь приціл.

Гадаю, у той момент моя Ганна промовляла молитву. Вона в мене набожна. Бо я то не вельми, до війни майже й не ходив до церкви — не те що безбожник, а так, яко всі чоловіки. Сам би я себе не вимолив, то все моя Ганна.

Тепер, друже, повз церкву не пройду. Зайду. Найперше помолюся за душі Аксьона, Солопа та Дужого — хай Господь пом'яне їх у своєму Царстві. На коліна впаду перед іконою Божої Матері, а в отця Сергія попрошу, щоб згадував моїх побратимів у своїх молитвах, він таки ближче до Бога, Той швидше почує. За себе також подякую.

Увечері зберу гостину. Може, і вип'ю, може, навіть нап'юся добряче, а може, буду сидіти й мовчати. І щоб ніхто ані словечком, ані жодного слова про війну.

Отаке щось сьогодні найшло. А в іншому все добре. Вдягнутий, нагодований. Чекай влітку.

Твій дружбан Сокіл.

ЯР

СЕРГІЙ МІЩЕНКО

Бойовому побратимові

Ми пройшли разом усе палаюче літо 2014-го.

Нам пощастило пережити «зелений коридор» Іловайська, а з полону російської армії якимось дивним збігом обставин я витяг тебе буквально на руках.

Збираючись на дембель, я залишив тебе служити й за себе. У тобі завжди був впевнений на всі сто.

Де ж ти блукав без мене, друже? Проїшов Дебальцеве? Широкине? Може, тебе з твоєю нелегкою вдачею занесло ще й в Авдіївку? Адже ти завжди з'являєшся там, де особливо гаряче. Там, де заміс.

Ти — це саме той бісів червоний медичний рюкзак, легенда медичної служби нашого батальйону. Медична укладка першого взводу першої штурмової роти батальйону «Донбас».

Нас познайомили в червні 2014-го на полігоні в Петрівцях, де наш батальйон готувався в учебці до бойових виходів.

Укомплектовані медичні укладки нам подарувала команда волонтерів-інструкторів із тактичної медицини Олега Картавого та Патріка Целева.

Сказати, що ти був для мене чудом, — не сказати нічого.

Жодна армійська служба не була готова до війни. Кожен із бійців намагався зібрати хоч якийсь мінімальний набір амуніції, щоб підвищити свої шанси на перемогу.

І тут ти! Практично з неба.

Мішок Амбу, німецький тонометр, меганожиці, дивні австрійські пакети для перев'язки, американський турнікет та ізраїльський бандаж, крапельниці та системи. Ще б зовсім трохи і я називав би тебе «моя прелесть».

Може, це й звучить крамольно, але тебе я перебирав значно частіше, ніж автомат. Хоча автомати ми чистили практично щодня.

Моє відділення явно підозрювало мене в психічному розладі, але нікому не здавало. Я був тихим і майже щасливим.

Добре пам'ятаю наш перший бойовий вихід у Миколаївці, де ти вперше знадобився. Ми виїхали на завдання, як завжди, «на півдня, туди й назад».

Угу... Під пекучим сонцем без води, у броніках та касках...

Першим пішов фізрозчин — тоді найбільш спраглим перепало по півковтка солоної теплої рідини, яку зазвичай вливають в організм через крапельницю.

Після кожного бойового завдання я додавав у твій набір щось зі свіжих волонтерських поставок, які чесно виклянчував у медчастині в обмін на щось не особливо потрібне.

Місце там зайняли додаткові бинти та вологі серветки, новенький хромований тонометр замінили шприци, легеневі клапани та целокс. З'явилося багато пігулок, ампул, знеболювальне та пантенол від опіків.

Поступово залишалося найпотрібніше. Те, що рятувало життя.

Артемівськ (Бахмут), Попасна, Лисичанськ, Курахове. Там ти був завжди доречним. Ми перев'язували поранених бійців і надавали допомогу цивілям. Лікували ангіни та підвищений тиск. Знеболювали й заспокоювали. Ти пам'ятаєш?

Розбите та понівечене обстрілом цивільне авто на трасі Горлівка — Бахмут. Зі всієї сім'ї вижив лише хлопчина років 20, його батьки та сестра померли ще до нашого приїзду.

Лежачий дід у Лисичанську, кинутий сам у хаті. Його ми виявили під час зачистки. Серцевий криз та зневоднення.

Полонений сепаратист під Попасною. Поранення геть смішне — кілька подряпин. Незручно його було тягти на нашу територію: важкий падлюка.

Юрба дітей та підлітків у черзі по вітамінки в Кураховому. Як весело ми тоді сміялися разом із ними: *«Ну що, пацани, хто вітаміни їв? Забираємо в Нацгвардію!»*

В Іловайську ти конкретно виручав, був завжди поруч. Ти став чи то моєю візитівкою, чи то талісманом.

Дев'ять пекельних діб. Постійні обстріли, 8–10 поранених на добу...

Двічі ми з тобою евакуювалися з будинків, що вже палали. Ти жодного разу не підвів. Наші побратими вірили у своїх санітарів, а ми вірили у свої рюкзаки.

На виході з Іловайська ми пройшли той пекельний «зелений коридор». Засідка російської армії практично не залишала шансів вижити. Одним із перших пострілів влучний російський танкіст

спалив КамАЗ, що йшов під білим прапором із червоним хрестом — там були поранені хлопці та залишки медичного забезпечення.

Через поля навпростець недобитки нашої колони змогли прорватися до найближчого села Червоносільське.

Вискочили з пастки лише автівки — незручні цілі для танкових та гарматних снарядів.

Ми вибили із села російських десантників та спалили кілька клятих танків.

Практично відразу ж у найбільшому домі та двох погребях поруч почали працювати польові шпитали, де все медичне забезпечення було складено із запасів санітарів, яке ми винесли на собі ось у таких укладках та патронних ящиках.

Десятки важкопоранених, обпечені тіла, перебиті кулями кістки, підступні осколки. Кількість легких ніхто навіть не рахував.

Наш батальйон воював за життя, а ми з тобою вправно відганяли від хлопців смерть й давали шанс багатьом. Ти пам'ятаєш їх?..

...А потім настав вечір, коли кожен для себе вирішував: полон чи вихід малими групами в невідомість. Без карт, зв'язку та орієнтирів.

Але ми з тобою не мали права вибирати: нам треба було лишатися з пораненими.

На ранок залишки батальйону склали зброю, але в армійську машину росіян, де розмістили важкопоранених, мені вдалося якимось чудом закинути й тебе. Наш бій за життя поранених тривав.

На жаль, тоді ми не змогли втримати всіх, перемагати гангрену нам було вже нічим.

Через дві доби поранені бійці були передані українській стороні. Разом із пораненими вийшли й санітари. Це була гірка й огидна на смак свобода, яка подарувала хлопцям надію вижити та відновити здоров'я.

У полоні залишилося понад сто наших побратимів, яких згодом російські військові передали сепаратистам.

Ми з тобою змогли повернутися.

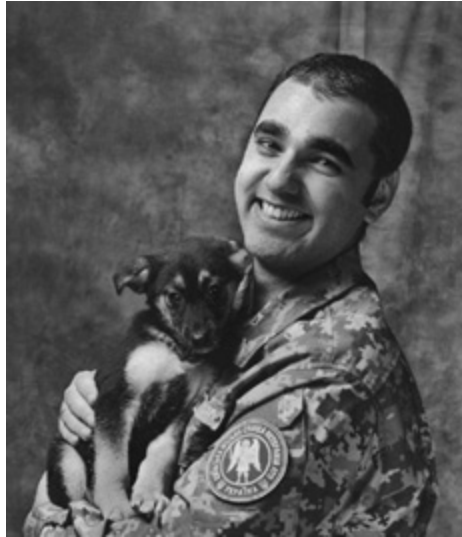
Перед демобілізацією я ретельно напакував тебе власним коштом. Ти був ще потрібен хлопцям на бойових, і я був впевнений у тобі — не підведеш.

Сьогодні ти відправляєшся на нову для себе службу у військово-історичний музей. Тихими залами повз твою вітрину проходитимуть

екскурсанти. Дехто буде зупинятися і з подивом роздивлятися таку недоречну, здавалося б, річ серед військової амуніції.

Твої шкільні незграбні форми та яскраво-червоний колір, поспішно задутий залишками балону із зеленою фарбою, можливо, викликать усмішки в інструкторів тактичної медицини. Але ти вже став частиною нової історії українського війська. Ти рятував життя.

КОЛУМБЕТ

АНТОН КОЛУМБЕТ

МОЛОДШИЙ СЕРЖАНТ, 12-Й ОКРЕМИЙ МОТОПІХОТНИЙ БАТАЛЬЙОН

Народився 1986 року в Києві. Закінчив факультет міжнародного туризму; працював гідом. У зону АТО відправився в червні 2014 року в складі 12-го батальйону територіальної оборони Києва. У березні 2015-го був демобілізований у званні молодшого сержанта, відтоді й дотепер займається громадською та комерційною діяльністю.

Я бачив жінку, Вася

Лист знайомому російськомовному менеджерові

Здравствуй, дорогой Вася,

я понимаю, что ты не ожидал получить от меня письмо, да ещё и бумажное. Но в самом понятии «письмо с фронта» есть что-то мистическое, окутанное дымкой традиций, так почему бы и нет.

Так вот, ты попросил меня рассказывать тебе о том, с чем я сталкиваюсь тут. И я, наконец, нашёл, о чём тебе написать.

Сегодня я видел женщину!

Представляешь, настоящую женщину! Не во сне, не в температурном бреде, не в алкогольном забытьё. Настоящую живую женщину!

А ведь я не видел их два месяца, Вася. Ты когда-нибудь не видел чего-то два месяца? Был ли в твоей жизни хоть день, чтобы ты не видел ни одного существа противоположного пола? Представь себе, в моей жизни их было ровно шестьдесят. Подряд. Все те два месяца, что я гнию в этой проклятой землянке возле безымянного луганского Мухосранска. Все те два месяца, что меня окружают одни мужчины.

Представь себе моё потрясение, когда я внезапно увидел женщину. О, это нужно было видеть, Вася. Дело в том, что мы все кашляем. Точнее, кашлем это можно было назвать пару недель назад. Сейчас это скорее предсмертные хрипы с выхаркиванием лёгких и слизи. Ты слышал когда-нибудь, как кашляет ночью палаточный лагерь? Я слышал. Я шёл мимо палаток, пиная ногами комки подмёрзшей грязи, и слышал постоянный кашель вокруг. Тифозный барак начала века. Сепары могут смело лупить на кашель — и не промахнутся.

Кашель стал настолько мерзким, что начальство направило официальный рапорт в полевой госпиталь, и вот результат — к нам прислали команду по борьбе с кашлем в наших стройных рядах. И представь себе, старшая этой команды — это та самая женщина. Единственная увиденная мною женщина за два месяца.

Мы все сбежались поглазеть на неё. Мы стояли полукругом, четыре сотни жадных глаз на худых лицах таранились на неё и вытирали

грязные руки о штаны: они приехали в разгар очередной разгрузки боеприпасов.

В наших взглядах не было ни капли секса, даже не думай ни о чём таком, Вася. Это дома после пары бокалов пива мы оглядывались по сторонам в поисках молодых цыпочек и отпускали сальные шуточки. А вчера, Вася, я видел Ангела. Я видел перед собой высшее существо, которое спустилось с небес на грешную землю.

И каждая чёрточка её образа заставляла меня понять, какой же я стал отвратительный.

У неё были ногти. Обычные, короткие ногти врача, а у нас у всех была траурная каёмка под ногтями. У неё были волосы. Длинные, чистые волосы, и я клянусь тебе, я ощущал от них запах мыла. А у нас? Мы постриглись на третий день налысо, все, сами, без каких-либо приказов. У неё была чистая светлая кожа, а я не мылся... Господи, Вася, я не помню, когда мылся. Да и зачем вообще мыться? Ведь это идиотская трата воды, которую можно выпить.

И вот так, Вася, мы стояли. В гробовой тишине вокруг красной, как рак, женщины. Она не была молода. Она не была красива. Она стояла по щиколотки в грязи возле «таблетки», замерев со стетоскопом в руке. Она была обычной, лет под сорок, тёткой из областной больницы, которая каким-то чудом оказалась на войне. Но, Вася, как же мне хотелось, чтобы она меня обняла. Чтобы она положила свою чистую мягкую руку на мой лоб, я закрыл бы глаза и улетел бы из этого проклятого места домой. И там бы я ел еду, пил воду и спал бы в мягкой кровати. И не нужно было бы убивать, умирать и кашлять.

Знаешь, как бывает на стадионе, когда нападающий промахивается мимо ворот? Одна эмоция на тысячи человек. Я ощущал, что все вокруг испытывают то же самое. В этот идиотски неловкий момент мы все были готовы умереть за неё.

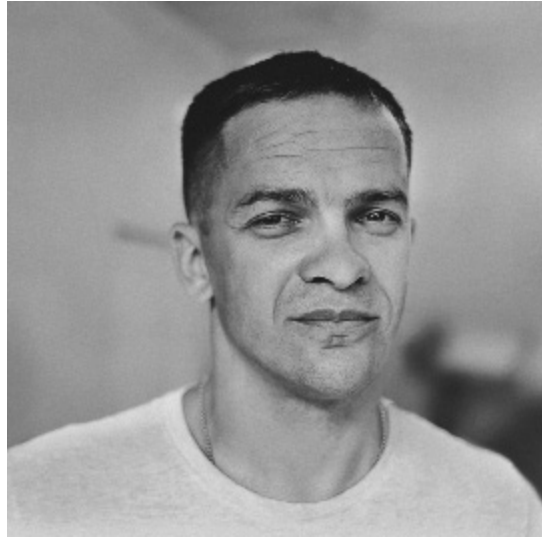
Ситуацию спас начитаба, выскочивший из кунга. Потом он признается мне, что всерьёз перепугался от повисшей над лагерем тишины. Криками и шутками он разогнал нас, разрушив очарование момента.

Мы разошлись.

Но, Вася, мой дорогой киевский друг, никогда больше не спрашивай меня, «что там». Потому что ты всё равно никогда не поймёшь.

ТУРИСТ

ВІТАЛІЙ П'ЯСЕЦЬКИЙ

81-ША ОКРЕМА ДЕСАНТНО-ШТУРМОВА БРИГАДА ЗСУ

Народився 1982 року на Волині. Захоплювався парашутним спортом, археологією і туризмом. Заснував студію реклами «Арт-вініл», де працює і тепер. Мобілізувався у 2014-му.

У боях за Донецький аеропорт зазнав поранення; кавалер ордена «За мужність» III ступеня. Після демобілізації вступив до Луцького НТУ на кафедру туризму, живе в Ковелі.

Скажіть мені: жінки не достойні ордену?

Я не люблю надягати фронтові нагороди. Більшість із них припадає пиллом для внуків. Хоча це чесні нагороди, я їх не купив й отримав не за те, що відсидівся в тилу, на якій-небудь 25-й лінії.

Я не люблю орденів, бо мені незручно перед дружиною.

Круто було б, якби Міністерство оборони здогадалося нагороджувати не тільки учасників АТО, а й жінок, які, чекаючи на своїх чоловіків, витерпіли все.

Хоча не певен, що якась медаль чи орден зафарбує сивину в колісь густо-каштановому волоссі моєї дружини. А сивини в неї більше, ніж у мене.

Ми там кисли в болоті, мерзли в снігу. Втискалися в землю від обстрілів.

— *А жінка його в цей час шикувала на «атошні»,* — шепочуться сусідки.

— *Він там бабки гребе лопатою. Бачили? Новенька квартира в сусідньому під'їзді,* — каже одна любителька сємок іншій. Вони все знають: і те, що квартиру придбано за гроші, виручені від продажу зброї сєпарам. А може, і на кришуванні контрабасу. Що хата ломиться від меблів і техніки, намародьореної в Пісках. І про УБДшні пільги...

Але навіть ці, що знають все на світі, не мають ані найменшого уявлення про те, що переживає жінка, чоловік якої іде на війну.

Я дивлюся на свою дружину. Вона в мене не маленька й не висока. Не худа й не пухленька. З м'якими рисами обличчя та яскравими зеленими очима, у які тринадцять років тому я закохався з першого погляду.

Я багато чим захоплювався. Любив у вільний час бігати по полях із металошукачем. Любив шукати пригоди на свою голову то в лісах, то в горах. Стрибав із парашутом.

І таки дострибався. Та так, що одного разу землю випробував на міцність. Земля виявилася міцнішою, а вона потім без жодного докору носила мені в лікарню супчики цілий місяць.

...А потім я зробив так, щоб мені прийшла повістка. Я плів, що все буде добре й мене заберуть лише на кілька місяців в учебку,

вимуштрують, зроблять із мене будівельника і я колись побудую власний будиночок. Ну може, не будиночок, але халупку точно змайструю.

Все це вона сприйняла без істерики. Без биття посуду. Удала, що повірила.

Але ж могла сказати: як ти мене дістав. Або: вибирай — я або армія. І мала б рацію на 100%. І я це зрозумів би.

Напевно.

...Полігон. Мої дзвінки вранці та ввечері. Кілька відпусток. Якесь зіжмакане прощання напередодні виїзду в АТО. І знову дзвінки двічі на день. А там перші бойові, а потім ДАП.

Я нічого не приховував. Ну от взагалі нічого. А потім вже і приховувати нічого було. І те, що поранений і що втратив надію.

П'ять днів в оточенні під вогнем. З десятками поранених і вбитими, яких неможливо було вивезти. Із неймовірним бажанням повернутися. Вирватися, вийти, виповзти.

Вона відчувала це в моєму голосі, у недописаних SMS. І сивіла десь там у подушку.

А потім я повернувся майже з того світу.

Вірніше, це вона мене повернула. Заради неї я сів у ту крайню в терміналі «мотолигу». Ні, я не пхався поперед усіх, хоча теж був поранений. Мій квиток лежав на ношах — поранений, якого минулої ночі помилково не завантажили. Якби не він, я і не вийшов би тоді на вулицю.

Коли ми його з матами запхнули в десантний відсік, ті наступні секунди для мене були як вічність. Відчинені двері, єдине місце... Позаду нікого, бо над головою кулі, гранати вибухають майже під ногами. Секунда роздумів — і я всередині.

Бо це тільки у фільмах молода вдова з двома дітьми, це сумно й красиво водночас. А в реальному житті ніфіга не практично. Я обіцяв їй повернутися — і я зробив, що міг.

Місяць госпіталю та реабілітації тільки батогом цвяхнув.

Далі знову в АТО. Хоча можна було відкосити. Стати непридатним чи просто в наглу не повернутися в частину.

Але я не пожалів її. Я повернувся. І знову вона сивіла вдома, а я ганяв на своєму «бандервагені».

Через півроку дембель.

Тепер я був поруч. А вона вже сивіла від того, що я мовчу — повернення в мирне життя давалося мені складно. Але далось.

А недавно після маленького непорозуміння та її ревнощів, я сказав їй просто й чесно: *«Не хвилюйся, мала. Якщо я тебе на армію не проміняв, то на якусь лярву точно не змінюю».*

ЛІНЗА 2

ІРИНА ЦВІЛА

Лист до саду

Пишу тобі з фронту, мій дорогий закинутий Саде.

Можливо, комусь це здасться безглуздям — писати деревам та квітам, але тільки не мені. Бо знаю, як ніхто інший, який ти живий і як уміють співати щасливі троянди, а поетичні лілії підносять до небес свою оду любові до життя. Поважного віку дерева іноді лаконічно втручаються мудрим своїм словом у цей несамовитий намір садового життя.

Я знаю це! Ми народжувалися з тобою разом, разом зростали, вчилися, хворіли й «помирали», а потім знову відроджувалися й розвивалися.

Так разом долали неймовірно цікавий шлях нашого життя.

Я пам'ятаю перше послання до тебе, яке написала у своє майбутнє: «Мій Саде! Ти тільки народився і ще не зміцнів. Але в тебе вже проявляється власний неповторний характер і поетична душа. Коли ти виростеш, у тебе з'являться розкидисті крони, під якими в ажурній тіні цвістимуть англійські троянди. Чагарники розкинуть свої гілки-руки, а багаторічники зімкнуться, створюючи кольорові масиви. Ніжне колисання трав на вітрі навіюватиме сонну млість. Смолисті нотки аромату хвої, змішуючись з ароматами прямих трав і троянд, даруватимуть хвилюючий аромат дорогих садових парфумів. Лавка біля пишного куща будлеї запрошуватиме присісти й помріяти, дивлячись, як у ритмі вальсу кружляє різнобарв'я метеликів.

З горіхом поважного віку, який бачив твоє народження, ми згадуватимемо, як ти ріс, яким юним та недосвідченим ти був, який іноді був смішний і непоказний... Яким красивим і поважним ти став. Так буде. А поки що рости та кріпни, мій дорогий та коханий Саде».

Так жили і мріяли ми, допоки в наш союз не ввійшли обставини, які врешті-решт розлучили нас із тобою.

Пробач мені, що живемо тепер, віддалені одне від одного.

Скільки разів за останні три роки я кажу тобі «пробач», надсилаючи зі Сходу свою любов і повагу.

Сподіваюся, ти все розумієш і вибачиш мені. Впевнена, що ти розумієш причину нашої розлуки, усвідомлюєш, що землі й квітам

потрібен мир і спокій, захист і турбота.

А поки є велика небезпека, що й інші сади перетворюються на руїни, як у багатьох містах і селах на Сході нашої колись квітучої країни.

І розділяє нас тепер 700 кілометрів. І на це є причини, про які не варто говорити, бо звучатиме жафоно, а нам просто треба робити справу, яка наближує нашу з тобою зустріч. Яка знову зав'яже наші шляхи міцними вузликами єдності й любові.

За три роки я бачила інші сади, які ростуть на Донеччині. Були вони різні. Одні живі, але занедбані, інші були мертві, спустошені й здичавілі.

Болем віддавався кожен такий сад у моєму серці. Тут існувало життя. І колись творили їх теж для щастя: плодів для соковитого смаку, газонне полотно для босоногого маляти, розмаїття п'янкх прямих трав для умиротворення, романтичні пелюстки ромашок для любові до життя.

Але в їхнє життя прийшов неприродний метал, як непроханий гість, брудними нахабними черевиками наступив на шовковий килим витканого з любові саду та розтоптав життя, яке так берегли ці оази. Метал нахабно міняв ландшафт, піднімаючи землю в повітря, і виривав коріння, яке трималося за життя.

Птахи й тварини ще деякий час жили тут, але поступово їх ставало все менше. Покалічені осколками дерева вже не могли бути прихистком пернатим, і випалена земля не могла годувати живе.

Від життя до смерті, від смерті до життя.

З болем констатую, що і вони, і ми з тобою пройдемо свою історію, свою еволюцію. У це й вірю я. І болу стараюся не відчиняти наскрізь душу, бо занадто його багато, а душа в нас одна на двох, і ми маємо з тобою її зберегти й не загубити.

Я знаю, що іноді ти влітку страждаєш від спраги, взимку мерзнеш і божеволієш єдиним питанням, де я. Чому не поруч, коли так потрібна тобі.

А я паралельно з тобою проживаю своє несамовите військове життя зі своїми голодом і спрагою, тільки за сім сотень кілометрів на схід від тебе.

Коли тобі зовсім сумно, згадай, як на далеких планетах Маленький принц також турбувався про те, як живе його примхлива троянда, яка лишилася на планеті зовсім сама, без його уваги й турботи. Він

квапився додому, бо ми ж завжди відповідальні за того, кого приручили.

Настане час, і я повернусь. І викинувши камуфляжне ганчір'я та надягнувши садові рукавички, прийду до тебе, стану навколішки і скажу своє щире «пробач!»

І виросте оновлена троянда, і пеньки зламаних дерев проростуть бадьоро й натхненно. І ти навчиш мене знову любити це життя, життя затятого та схибленого садівника, садолюба й садомрія.

Це буде. Обіцяю. Я повернусь. Ти тільки дочекайся мене, мій Саде.

БУГ

ОЛЕКСІЙ ПАЙКІН

79-ТА ДЕСАНТНО-ШТУРМОВА БРИГАДА ЗСУ

Народився 1971 року.

За першою освітою військовий, за другою — економіст.
Чемпіон світу з карате 2008-го в Італії.

Мобілізовано в березні 2014-го.

Перше бойове зіткнення відбулося під Савур-могилою. Потім були Маринівка, Червонопартизанськ, Ізварине, Південний котел. Був контужений.

Воював під Донецьким аеропортом. Майор. Нагороджений орденом

«За мужність» III ступеня.

Оладьи с вишнями

— ...на дно формы выложить половину теста. Сверху аккуратно укладываем одним слоем дольки яблок... Ну, примерно вот так... Дальше выкладываем на яблоки оставшееся тесто и разравниваем поверхность, — слышу сквозь сон монотонный голос телевизионного кулинарного мага, вещающего очередной рецепт в утренней воскресной программе. — *Выпекать шарлотку будем 35–40 минут в разогретой духовке.*

Потягиваясь, встаю с дивана и босиком бреду к холодильнику.

— *А какая должна быть температура духовки?* — спрашивает ведущая утреннего шоу у своего гостя. — *Оптимально — 180 градусов, но самое главное — это во время выпечки дверцу духовки не открывать, чтобы шарлотка не опала,* — поучает телевизионный повар.

Сегодня выходной и можно ни о чем особо не задумываться. И, главное, не нужно никуда спешить.

— *Готовность по времени или есть какой-нибудь секрет?* — сценарий шоу требует от ведущей активного диалога.

— *Особых секретов нет. Пирог готов, когда сверху появится светло-коричневая корочка...*

— *В духовке с дверцами, да при наличии продуктов и дурак пирожок спечет,* — подумал я, доставая из холодильника нарезанный сыр. Добавил в кофемашину воды и поставил чашку под краник кухонного агрегата. Машина зашумела помолом зерен, и тоненькой струйкой ароматный напиток полился в чашку.

...ИЮЛЬ, 2014

Автоколонны с продуктами, боеприпасами и топливом уже не доходили к месту стояния остатков бригадной артиллерии ВСУ: Российский артиллерийский дивизион БМ-21 «Град» у самой нашей границы в районе российского населенного пункта Новая Надежда своими 18 установками сурово и однозначно намекал о неутешительных планах в отношении судьбы подразделений 5 наших бригад, замкнутых в Южном (Изваринском) котле.

Ко времени повествования от громкого названия бригадной артиллерии остались жалкие остатки 3 гаубичных батарей. Одна из которых — моя, сильно потрепанная под Краснодоном, с потерей всех 6 орудий и порядка 25 человек убитыми и ранеными. Другая батарея, попавшая под обстрел в Зеленополье, со значительными потерями в живой силе и лишенная 3 из 6 орудий, осталась в придачу с деморализованным личным составом, который наотрез отказывался даже подходить к гаубицам. И только третья батарея, стоящая на прикрытии ротной тактической группы, могла более-менее полноценно исполнять свое прямое предназначение 5 уцелевшими гаубицами.

Постоянные обстрелы российской артиллерии и попытки сепаратистов расчленить войска наших окруженных бригад вынуждали к ответным действиям. Мне вместе с куратором — майором из штаба бригады с позывным Седой, который замещал раненного командира моей батареи, пришлось принять у паникеров две из трех уцелевших гаубиц и в довесок еще два «Подноса» — 82-мм батальонных миномета. В общем, работы хватало, и особо отдыхать нам не приходилось.

К тому времени продовольственный суточный рацион для личного состава наших подразделений состоял из одноразового горячего блюда в виде супа или макарон и котлового чая, а остальные приемы пищи складывались из однообразных консервов сухого пайка.

Хлеб поначалу был с душком, а потом вообще пропал. Вместо хлеба были сухари.

Зато запасы пакетированного чая, растворимого и заварного кофе (давнишние передачи волонтеров и родственников) были, слава Богу, в достатке.

И вот однажды утром, после участия в ночных баталиях, кипячу в котелке у костра воду для кофе. Тут пробегают по тропинке мимо моего бивака солдат Лелека. Молодой и пронырливый парень небольшого роста.

— *Товарищ майор,* — остановившись у костра, обращается он ко мне. — *Вы еще не затракали?*

— *Нет,* — отвечаю я. — *Салат «Оливье» хочешь предложить?*

— *Да нет, олады...*

Оказывается, они пробрались к разбитым штабным машинам, нашли там бумажные мешки с остатками макарон и несколько бутылок растительного масла. Просеяли эти остатки через бинты перевязочных пакетов и на костре пекут оладьи.

От звуков нашего диалога у входа в блиндаж проснулся Седой. Он откинул с лица полу спальника и с любопытством посмотрел на солдата.

— *Получаются очень даже неплохие коржики. Принести попробовать?* — не переставая улыбаться, предлагает Лелека.

— *Давай, тащи, Артемка,* — включился в разговор Седой.

Через какое-то время Артем вернулся с крышкой от котелка с горкой парующей и ароматной консистенции, ну очень отдаленно напоминающей стопку оладий. Но запах... запах был просто изумительным.

— *Кушайте на здоровье,* — махнул головой боец и убежал восвояси.

Вместо стола у нас был пенек, на который мы сверху плашмя установили корпус разбитой осколком металлической радиостанции Р-105. И мы с Геннадьевичем весело засуетились вокруг импровизированного стола, выставляя на него кружки с кофе, а в центр композиции, конечно же, оладьи.

— *Владимирович, у меня в неприкосновенном запасе знаешь, что есть? Ни за что не угадаешь,* — говорит Седой и, не дожидаясь моего ответа, достает из ящика с консервами небольшой газетный сверток. Не разворачивая ставит его возле основного блюда.

— *Варенье?* — нетерпеливо спрашиваю я.

— *Бинго! Вишни в собственном соку! Та-дам!* — с интонацией фокусника вещает Геннадьевич. — *Это ж нам еще на полигон привозили волонтеры передачу от какого-то фермера, там еще и детские рисунки с пожеланиями были. Ну, помнишь?*

...И тут неожиданно, впервые за долгие дни звонит мой мобильный телефон. Просто с мобильной связью в нашем месте стояния были проблемы из-за разбитых боями базовых телефонных станций. С родными и близкими приходилось общаться в основном SMS, да и то не всегда получалось.

— *Привет,* — слышу из телефонной трубки голос жены. — *Как у вас дела?*

— *Да ничего, потихоньку,* — отвечаю я.

— Тут в интернете пишут, что у вас совсем нет еды...

— Не верь никому, — отвечаю я с улыбкой. — У нас тут оладьи с вишнями и кофе! Заварной, чилийский...

Радиостанция на столе встревоженно зашипела:

«Всем в укрытие! Нора, нора, нора! Буг, Седой — Титану. Буг, Седой — Титану. Приготовиться к работе!»

И мы с Геннадьевичем, подхватив на ходу бронежилеты, каски и автоматы, рванули в галоп по направлению к нашей огневой позиции.

— А вы мне здесь про какую-то шарлотку, — говорю я телевизору.

...Блик солнца, отраженного от стекла соседнего здания, паровозным лучом разрезал столешницу кухонного стола. Из распахнутой балконной двери пахнуло сквозняком морского воздуха...

КІБЕР 2

ЄВГЕН ПРОВОРНИЙ

Гороховий суп

З їжею на війні просто. Є добрий кухар — буде бойовий настрій у підрозділі, немає — буде, як у нас у частині. Ніяк.

Сьогодні я гість у ремроті.

Опиняюся поруч із розбитим «Хамером». Місяць тому машина була в іншому секторі, в іншому підрозділі. Я їздив на ній із хлопцями. Кілька днів тією самою дорогою. А коли повернувся звідти, повідомили, що «Хамер» підірвався. Подвійний фугас. Троє 200-х.

Мене вже гукають обідати. Але не чую. Нерухомо стою перед машиною. Точніше, перед тим, що залишилося. До цього стояння майже нічого не боявся. Тепер відчуваю, як у голові перемкнувся якийсь тумблер. Отут, справа від водія, сидів я...

Хлопці гукають. Треба йти.

— *Це наш дядя Вася. Їсти нам готує,* — командир роти відреккомендує кухаря.

Немолодий десантник схилився до буржуйки, але, почувши, що говорять про нього, обертається:

— *Заре супчику зігріємо,* — каже дядя Вася.

Оце «супчику» сказано більше не мені, а командирю, який у сини годиться кухареві.

Армійські миски в його великих руках здаються маленькими кухликами. Я знаю таких солдатів. Коли в них на грудях висить АК, то зброя теж здається зовсім іграшковою. Поки гріється суп, на саморобному столі дядя Вася нарізує шматками м'ясо. Ніж гострий. Лезо довге. Рухи кухаря чіткі й швидкі. Вигляд зараз десантник має такий загрозливий, що мимоволі згадуєш, що ми на війні.

От що цивільні кухарі в частині робили, ну наприклад, із булочками, які привозяться раз на тиждень? Ні-чо-го. Так, у понеділок це їстівна булочка. Навіть у вівторок. Але починаючи із середи це вже не булочка. І так аж до далекої неділі. А дядя Вася від середи не смів подати бійцям булку в її первісному вигляді. Хоча вкусити її, звичайно, ще можна було, але вже без радості.

Не знаю, у чому обсмажував кухар-десантник міноборонівську булочку, але в обидва мої приїзди він спритно знімав їх зі сковорідки.

О-о-о, як вони хрустіли в роті, як танули!

— *Осьо супчик*, — дядя Вася акуратно передає нам армійські миски з гороховим супом.

Завмираю. Та рідкісна страва, яку з дитинства не перетравлюю. Але поруч командир цього підрозділу, за спиною — бойовий кухар в очікуванні реакції.

Довелося куштувати.

Але що це?! Гаряча гуща така смачна! Піднімаю погляд на командира. Він застиг в очікуванні:

— *Ну як?*

Обертаюся до кухаря:

— *Де це ви ще й ребра взяли до супу?*

— *Та то хлопці в селі знайомства мають*, — сміється дядя Вася.

Уплітаю суп за дві хвилини.

Від гарячої їжі стає жарко. Знімаємо з командиром кітелі й залишаємося в тільниках. Дядя Вася відходить до буржуйки. Офіцер упівголоса скаржиться мені, що кухар на два тижні їде у відпустку.

— *Що ж ми два тижні без вашого борщу робитимемо?*

— *Микола наварить...*

Командир втомлено махає рукою:

— *Микола... Таке скажете...*

Зовні чуємо дитячі голоси:

— *Дядя Вася! Ви вийдете?*

Кухар бере кілька булочок, банку згущонки й виходить.

Повертається з букетом польових квітів.

— *Малеча із села приходить*, — трохи соромлячись, пояснює. — *Батьки в цих малих ніби й є, а подивився — голі, босі. Підгодовую потроху.*

Командир проводить до машини. Прощаємося.

Водій — похмурий десантник.

— *Кухар хороший тут*, — кажу.

Водій вмикає другу передачу й відповідає:

— *Моя б воля, на війні тільки й жив би, бо тут готують смачно.*

СКЕЛЯ 2
ІГОР ВЕРЧУК

Шкода казанка

Нарешті після багатогодинних обстрілів та перестрілок настала тиша. Виснажені бійці, підшукавши більш-менш безпечні місця, просто повирубалися. Начкар, намагаючись не потривожити їхнього сну, обережно пробирався між ними, оглядав зброю, щоб була на запобіжнику, мало що хлопцям наснитися.

У кутку серед трощеної цегли, смішно скрутившись у клубочок і міцно обійнявши свій калаш, спав зовсім юний боєць. Начкар тихенько підійшов, зняв із себе «горку» й підклав тому під голову. Ех, дитя дитям: хлопець навіть не ворухнувся.

Немислимо хотілося присісти, притулитися до стіни і просто посидіти, навіть не кури́в би.

Але ще не час, ще мусив розмістити по периметру караули і приготувати якийсь гарячий наїдок. Хлопці вже близько восьми годин нічого не їли.

У кутку розбомбленого подвір'я Начкар розпалив невеличке вогнище. Диму майже не було, то, може, ворог і не доглядить. Дістав із наплічника свій улюблений туристичний казанок, швидко начистив картоплі, залив водою та поставив на вогонь.

Сам примостився біля вогнища. Коли закипить вода, Начкар додасть тушонки — і страва готова. Ця думка заколисувала, вогонь затишно зігрівав, і Начкар поступово впадав у дрімоту.

Снилось, ніби з друзями на березі озера на рідній Волині, ніби хлюпотить вода в припнутий човен, ніби в казанку весело булькотить справжня юшка. Видіння було таким яскравим, наче й не «ніби», а насправді...

...Хтось легенько штовхав у плече, крізь сон Начкар не розумів, що тому чоловікові треба. Важко підняв повіки — перед ним стояв взводний.

— *Вставай, швидше!* — підганяв взводний. — *Там привезли пораненого, потрібно надати допомогу.*

Сон наче змило озерною водою, скочив на ноги, але від вогню йти не хотілося. Кинув погляд на казанок: вода мала ось-ось закипіти.

«Ще встигну», — майнула думка.

Відійшли кроків на двадцять, як несподівано засвистіло в повітрі.
Взводний і Начкар дружно впали, злившись із землею.

За спиною важко гупнуло, засвистів у повітрі казанок, бренькнув об стіну і пляцком упав додолу.

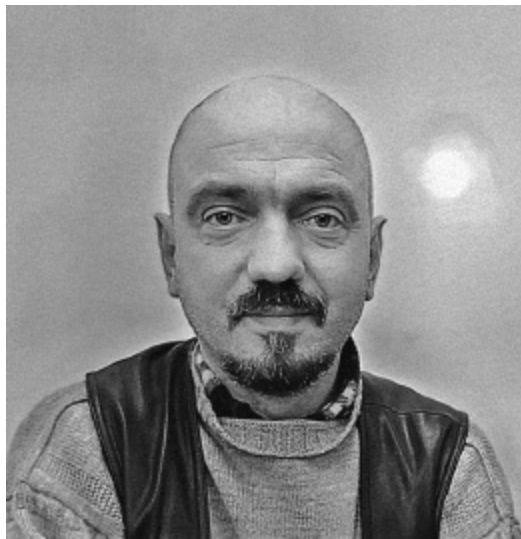
*«От, бл**дь, наїлись...»* — подумав Начкар.

На місці вогнища курявіло від влучення міни.

Начкар подумав, що колись, після війни, розповідатиме про цю пригоду, й обов'язково скаже, що в цей момент йому подумалося: *«Ех, шкода казанка»*. І сам собі усміхнувся.

ГЕРМАН

ГЕРМАН ДУБІНІН

128-МА ГІРСЬКО-ПІХОТНА ЗАКАРПАТСЬКА БРИГАДА

Мобілізовано 7 липня 2015 року. «Позивного не мав, бо в мене рідкісне ім'я», — каже Герман Дубінін. Народився 1972 року, все життя прожив у Запоріжжі. Закінчив педучилище. Заслужений журналіст України. Був одружений, після АТО розлучився. Написав три п'єси «Бліндаж», «ВСП. Весело спаплюжити патріота» та «Мої кордони».

Киця на ім'я Джон

Ми стояли в тилу, і коли комбат сказав, що треба їхати під Авдіївку, щоб стріляти «па-взрослому», ми були переконані, що поїде вся наша артилерійська батарея. А може, і весь дивізіон. Але командир чомусь взяв із собою лише половину й лише дві самоходки.

Приїхали вночі. Спали на сіні в якомусь приміщенні типу складу. Причому кожну годину комбат або сержант будили когось із нас, щоб чатувати в броніку, шоломі і з автоматом. Самі ж вони обидва не спали всю ніч.

Стояти з «калашматом» у незнайомому місці вночі чи вранці якось некомфортно. Дивишся на «зеленку», що поруч, і фантазія видає химерні картинки. І попри те що й товариші отут сплять, і командири десь там тихенько брязкають зброєю, відчуваєш якусь гнітючу самотність, покинутість.

...Гадаю, вона теж це відчувала, коли жила тут сама-самісінька.

Вранці ми стали обходити місцину, й урешті-решт я збагнув, що це елеватор і ми шукаємо, пробачте, «житло».

Розбилися на чотири групи, і кожна вибрала, де жити. Здається, моїй групі пощастило: це, мабуть, якась контора була. Є дві кімнати, які, напевне, були душовими. Труби там, кахлі на стінах, водостоки на підлозі...

Наша кімната, очевидно, дуже згодилася місцевій молоді, яка вештається в пошуках пригод та сильнодійних речовин. Поряд із дверним проходом старий матрац (який одразу приватизував мій друг Володя, найстарший із нас), десь шприц, розбиті пляшки з-під різних веселих напоїв. Особливо мене вразив розірваний пакунок із-під жіночих колготок, а поруч — саме вони, колготки.

Біло-чорну кволу кицю ми побачили в перший же день. Вона вважала цю кімнату й загалом весь цей будиночок своїм законним прихистком і сердилася на нас, «окупантів».

Ми обійшли територію, знайшли викинуті двері та цеглу. Двері в горизонтальному положенні та по дві цеглини ніби ніжки — ось тобі

й ліжко. Плюс спальник. Жорстко, але, кажуть, корисно для здоров'я. Можна три цеглини, щоб під ліжко якісь речі запхати.

Скільки тут жила ця кішка? Рік? Два?..

До нас вона не підходила, але завжди була десь поблизу. Напевне, перевіряла, чи не пішли геть «загарбники». Вона маленька, явно немолода, вигляд у неї не дуже здоровий: хутро повилазило, ранки за вухами, затуманені очі.

Життя йшло своїм ходом. Щодня о 9-й вечора ми виїжджали в посадки, майже всю ніч, до 4-ї або 5-ї ранку, чекали команди, іноді гатили з наших двох САУшок по координатах, які нам вказувало командування...

Ранкові сутінки... Ми повернулися з чергового чатування в «зеленці». Кішка вештається біля будинку. Вона вважає, що ми його захопили незаконно. Бо вона заслужила право жити тут сама. А ми — ні.

Зрештою, мій земляк, який готував нам їжу щодня (при тому що він також, як і я, навідник самохідної гаубиці й щоночі їздить стріляти), підманив тваринку. Здається, сир кидав у її бік. Або ковбаску. Ту солдатську ковбасу наш батареїний пес не дуже любив. На відміну від нас. Але кішка була така сама невибаглива, як і солдати.

Вона звикла до нас. Навіть спала з нами в кімнаті. У мене були кішки й коти... в минулому житті, і я дуже дивувався, що наша «елеваторна» киця спить тільки в ногах людини. Ніколи не лізе на груди чи в обличчя. Причому спить щоразу в ногах іншого. Щоб нікого не образити, чи що?

А ще ми притарабанили до кімнати стіл, і кішка ніколи не лізла на нього, як це роблять інші істоти цієї породи. Я умисно перевіряв! Потайки. Навіть коли в кімнаті нікого немає. Не лізе! Краще почекає, коли її пригостять.

Згодом хутро на нашій подрузі стало здоровим, ранки зникли: тепер вона харчувалася майже як бійці ЗСУ.

Мій 25-річний побратим із Західної України дуже полюбив цю кішку, ревнував її до інших, наче то його дружина, забирав до себе в спальник. Він кричав: «Це мій Джон! Джончику, ходи до мене!» І хоча йому сто разів казали, що це кішка, а не кіт, він вперто повторював: «Ні, це мій Джон». Такий вже характер.

Цей хлопець привчив Джона ходити з нами в наряд: кликав її й вона бігла за ним сторожити браму елеватора.

Вона стала чатувати з кожним, хто йде в наряд із нашої групи.

Ось я надягаю бронік, беру автомат... Киця спить на моєму спальнику, який уже весь у її хутрі. Раптом прокидається, бачить, що я збираюся, і поперед мене біжить до воріт!..

Наряд тих артилеристів, які чергують ночами в посадках, лише дві години, але стояти дуже сумно. Хіба що в тебе смартфон з іграшками, книжками та інтернетом.

Я спостерігав, як вона полює. Сидить на асфальтній доріжці, дивиться у траву, яку давно ніхто не підстригав... Потім один стрибок. І все.

Вбиту мишу, їжака чи навіть ящірку Джон приносила солдату в караулі. Тепер думаю, вона просто помітила, що людина на чатах не може нікуди далеко піти, обмежена в пересуванні, а отже, не може полювати. І поїсти. І вона старалася нагодувати того, хто в наряді.

Я звав її Джонні, щоб було хоч трошки схоже на жіноче ім'я.

БІЖАН

БІЖАН ШАРОПОВ

24-Й ОШБ «АЙДАР»

Народився в Душанбе, Таджикистан. Родина переїхала до Києва, коли Біжанові було 6 років. Аспірант Інституту фізіології ім. Богомольця НАН України. У 2014 році прийшов в батальйон «Айдар», про що ніколи не пошкодував. На запитання: «Чому?» — відповідає: «Аби захистити українця в собі». Нині займається експериментальною наукою і викладає в НаУКМА.

У нас тут перемир'я

Ми висипаємо з протиатомного бункера вночі, тручи з недосипу очі, — в них мов насипали товченого скла.

У руках автомати, але нині вони не знадобляться. Тут хоч і передній край, але найближчі вороги аж за кілька кілометрів, за річкою і пагорбами, тож їх можна дістати лише артилерійським нальотом. Найкраще зненацька.

— *Х...холодно, б...бл**дь, — каже хтось із темряви. — У кого рукавиці є, хай закидає. Я ї... ї**ав.*

Круглий, як супутникова тарілка, місяць панує над ландшафтом. Проступають із сутіні будівлі сталінської ТЕС — древні, таємничі руїни.

Ми скрадаємося поміж них вервечкою до прихованої в рештках трансформаторної артилерійської позиції.

Аж тут дві темні фігури спиняються попереду:

— *Ти розрахунки взяв?*

— *Ну-у, так... Чекай, я думав — ти взяв.*

— *Бл**дь, ви дебіли! Усоте повторюю: я не артилерист. Ваша йо**ана іграшка — ви і стежите...*

— *Та ти за**бав, командире! Ну скільки можна за ці теми!*

Стоїмо в місячному сяйві. На бетонній стіні — бездонні тіні від наших закутаних тіл. Вася запалює цигарку — підходжу до нього, прошу й собі. Він протягує пачку й дає прикурити.

— *Рашидовичу!* — раптом кличе мене командир.

— *Га, Михась? Шо?*

Підбігаю до тих двох. Автомат боляче лупає компенсатором по сідниці.

— *Ти взяв розрахунки?*

— *Я... я...*

Днями ми понесли втрати на цій ділянці передової, на електростанції.

Неочікуваним ударом кількома ракетами з «Граду» вбили трьох наших: двох добровольців й одного регуляра.

Без пристрілки, кажуть, місцеві навели. Ми з Ваською лише випадково не зловили жодного осколка — одна з воронок лишилася диміти метрів за двадцять.

— *Ви мене заколихали, довбо**оби!*

— *Та остигни, командире...*

— *Хто, бл**дь, просив мортиру? «Михась, Михась...» А наглядати за нею дядя Петя буде, так виходить?..*

— *Ви кричите на весь сектор, —* підходить Костя, *— розрахунки в мене. Пішли на позицію.*

Стуляємо пельки й рушаємо. Кожен роздратовано буркоче собі щось під ніс.

Згадую, як сьогодні в бункері весь день белькотіло радіо: «Українські військові дотримують... режиму тиші... за наказом Генерального штабу й особисто головнокомандувача...»

Радіо... Голос із того краю світу. Але ми живемо на іншому, протилежному краю. Не в сенсі географії.

Нас закинуто в якусь паралельну реальність. Довкола — нерозвідана пустеля.

Дика тьмутаракань, терра інкогніта. Глухомань.

Гадаю, перші пілігрими в Новому світі почувалися приблизно так само, як і ми: чужі краєвиди, незвична їжа, ворожі індіанці.

І нікого навколо, лише дрібка своїх.

Яка нам до біса різниця, що вони собі думають там, по тилах — у решті нашої неосяжної неньки? «Припинення вогню»... Там у них мир, здоров'я, чистота. А в нас тут свої турботи.

Помститися.

«Головна проблема, — затягуюсь на ходу цигаркою, — що вони знають наше місцєперебування. Дирекційний кут на наші координати вже, напевне, порохували, і приціл... Почнемо стріляти — відповідь може прилетіти буквально відразу... Тут усе залежить від того, чи сплять вони зараз, чи ні...»

Дивлюся на обличчя своїх. У тьмяних сутінках ті не виражають нічого. Але, думаю, розуміють...

Дістаємося позиції. З усіх боків нас оточують ветхі цегляні стіни якихось чи то пакгаузів, чи то котелень.

Тут просто новорічна атмосфера: місячні промені відбиваються в сніжинках тисячею блискіток, навіть мерзле багно видається

святковим та урочистим. От якби ще не було так холодно...

— *Саша, крихітка ти наша!* — примовляє Васька до сірої сталеві труби, на якій білою фарбою виведено «Саша». Її підпирає тринога, широко розкинувши свої лапи.

— *Трахатись зі своєю мортирою будете іншим разом,* — Михась стає посеред розкиданого артилерійського реманенту, роззирається. — *Так, працюємо миттєво. Якщо не вишлемось до того, як прилетить у відповідь, — всім п**здаріки, у вас тут ще сорок запасних мін складено. Загинете як герої, бл**дь.*

Дякую, думаю, якимось не хочеться...

Коли ми повернемося, то ще дивитимемося гордо в телекамери, розповідаючи про мужність і героїську смерть тут, на фронті.

Чи ви коли-небудь носили на плащ-палатці тіло, у якого всі кінцівки з відкритими переломами, і з них стирчать закривавлені кістки? Так діє вибухова хвиля.

Геройська смерть гидка до блювотиння.

— *Вася, давай до шнурка,* — Костя тихо розставляє обслугу по місцях. — *Хлопці, кладіть оті споряджені сюди... Десяток відстріляємо поки?..*

«Мне хочется верить, что грубая наша работа...» — мугикаю собі під ніс пісеньку, намацуючи викладені в рядочок міни.

Це добре, що Висоцький давно помер, думаю я. Не встиг стати ворогом. Але мені все одно трохи ніяково, що я ніяк не можу розстатися з цими хрипкими віршами, батьковим спадком у моїй голові — це він привчив. Висоцький не наш, а їхній...

«Хороша русня — мертва русня», — думаю собі й усміхаюся. Проблему, схоже, вирішено.

Ми всі змерзли до паралічу. Незграбно вовтузимосся довкола мортири, відправляємо свої артилерійські обов'язки: Костя на самоті замислено крутить ручки наведення на тринозі; решта повсідалася на постелений брезент та обмотує хвостовики мін «ковбасками» з порохом — для збільшення дальності. Взагалі-то в головній книзі всіх часів і народів написано щось на кшталт: «Розрахунок батареї за усною командою від СОБа...» — але бойовий статут Збройних сил так і лежить у бункері нечитаний; ми вчилися на практиці.

Юристи, біологи, підприємці, навіть один географ... «Команда мрії для порятунку галактики».

Найближчий до військового ремесла з нас, напевне, Васька: він автомеханік.

— *Бачиш, Михась, — пробую розвіяти командира. — Артилерія — це весело.*

— *Що ти кажеш..?*

— *Кажу: артилерія — це весело! Сиділи б зараз, ніх**я не робили, у стелю плювали.*

— *О так! Дискотека! За**ись як я розважаюсь! Заваліть кабінку вже, в мене зараз яйця повідпадають від холоду...*

— *А, до речі, про яйця, — негайно прокидається Діма, він же Демон.*

— *Про дівок тобто. От могли б зараз замість вашої «Саши» у Сватове зганяти. Поки ще другий взвод чергує.*

— *А що там, у Сватовому?* — питаю.

— *Ну-у... дівки.*

— *Хто?*

— *Кінь у рожевому пальто, — командир ледь ворушить змерзлими пальцями, обертаючи хвостовик міни черговою «ковбаскою». — Пора всім на**й у відпустку...*

Розмова стихає. Я згадую, що найбільшим у нас любителем поїздити «по сусідніх панянках» був один із загиблих напередодні. Хоч нагулявся перед смертю... «*А ми от не встигли, — думаю собі. — Ха-ха...*»

Костя вже припав до прилаштованого збоку від труби оптичного прицілу — наводить мортиру в ліхтарик, підвішений на дереві. Напрямок на цей ліхтарик був заздалегідь заміряний, і тепер ми використовуємо його як зовнішній орієнтир. «Непряме наведення».

Вороги заховані від погляду — відстанню та рельєфом, і ми бачимо їх не у вигляді живих людей, а у вигляді хрестиків і прапорців на карті. Отже, щоб убити або хоча б тяжко покалічити когось там, треба розв'язати неабияку математичну задачу.

— *Кому дівки, — єхидно каже Демон, — а кому аби артилеризмом позайматись...*

— *Сватове маленьке, — підходить Костя, він уже закінчив із наведенням. — Там асортимент дівчат обмежений.*

Ми завершуємо приготування. Я піднімаю з брезенту першу міну — важка, скотиняка! — і вставляю її у ствол.

З натужним звуком — сш-ш-ш — вона опускається по ствольовому каналу, чується дзенькіт: сіла. Васька бере в руки шнурок — він ініціюватиме постріл.

«З іншого боку, — думаю, — лишається ще шанс, що їхні гунавки наведені на іншу ціль. Поки вони розберуться, яка з батареї укрів веде вогонь, поки наведуться... У нас буде зайвих кілька хвилин...»

«Саша» вже дивиться куди треба, на її дні очікує металева залізняка, напхана десятком кіло тротилу — все готове до бою.

Взагалі мортира (за радянською традицією її в нас звать мінометом — недолуге москвинське слово!) б'є не так, як інші види артилерії.

Її снаряди не нагадують збільшену версію кулі, як-от у гармати. З вигляду вони як поплавок або буй, із ситим черевцем, яке на одному боці звужується в тупе жало детонатора, а на другому — у витончені аеродинамічні обриси хвостових стабілізаторів.

І здається, стабілізатор співа:

«Ми-и-ир вашому дому!»

«Знову тут Висоцький підходить», — усміхаюся до себе. До біса. Міни летять не паралельно земній поверхні, як снаряд із гармати чи гаубиці, вони валяться на голови піхотинців просто з неба, вертикально, видаючи при цьому якесь електричне гудіння, ніби троллейбус жене на швидкості боліда з Формули-1. Ого, я ще пам'ятаю про троллейбус...

Ми готові починати. Поки стоїмо мовчки, у темряві спалахують і гаснуть вогники цигарок. У повітрі напружена фронтна тиша.

— *Пацани, цей холод просто собачий,* — каже Васька.

Демон вишкіряє зуби — пробує всміхнутись онімілими лицевими м'язами.

У мене дрібно постукують щелепи. Хтось починає кашляти. Кашляє довго, захлинається. *«Зараз виблює легені»,* — думаю.

Що ж, ми готові починати. Ті, що стоять по той бік, теж готові, можливо. Якщо не сплять...

«А смерть чекає на вулиці, знає, де ми стоїмо...» — каже в моїй голові Жадан. О, нарешті хтось із наших поетів на думку спав...

— *«Айдар» наносить удар, бл**дь,* — раптом бадьоро викрикує Михась. — *Ху**ч давай!*

— *Вогонь! Вагінь!* — кричимо ми навперебій.

— *По-остріл!* — кричить за правилом Вася й, замружившись і присівши, тягне за шнурок.

Роздається «бабах», міномет підстрибує, на секунду всі будівлі й людські фігури довкола проступають у диявольських кольорах, на стінах чорніють проваллями тіні; потім знову западає темрява. У вухах протяжне «гу-у-у».

— *Наступна! Закидай!*

Чвалом мчу до мортири з міною на плечі. Михась підбігає з іншого боку — клацає для мене запобіжником: «*Дякую, друже!*»

— *Вогонь!*

— *По-остріл!*

О, ці вибухи в сталевій трубі, які підкидають снаряди вагою п'ятнадцять кілограмів на багато-багато кілометрів, мов пір'їнку!

Вони струшують нас до нутрощів, відлунюються в черепі, лякають і збуджують водночас. Оргазм, катарсис... Чуючи їх, а ще й викликаючи власними руками, відчуваєш себе руйнівником, стихією!

— *«Айдар» акбар!*

— *Си-ш...*

— *По-остріл!*

— *БАБАХ!!!*

Холод зник. Нам уже парко. Під бушлатами слизько й капосно. Васька скидає із шиї арафатку. Пара з горлянок іде в зимне повітря...

— *Костя!*

Ми сновигаємо, тягаючи нові й нові снаряди.

— *БАБАХ!*

«*Чуєте, покидьки? Це оглушливий голос справедливості!*»

Ми немов п'яні. Всі сміються. «*Крах... крах...*» — починають лунати віддалені звуки розривів. Наче кремінь ламається.

— *Тра-та-та-та... тра-та-та...* — зненацька доноситься звідкіль із лівого флангу.

— *Наші!*

Хтось не втримався — на двадцятому посту нас підтримали з великокаліберного кулемета. «*Молодці, союзники!*»

Аж раптом десь угорі:

— *Фью-у...* — чую гудіння, немов наближається тролейбус на швидкості *Формули-1*... Миттю роззираюся — ніхто не зважає, всі надто заклопотані. У мене згинаються коліна...

— Рашидович! Заснув?

КРАХ!!!

Всі перелякано розвертаються. Крутяться на місці, водять поглядом по землі, по небу...

— Фью-у...

— Де? Куди?

— Позаду! Позаду кладуть, двісті метрів! У них переліт!

— Га-га-га...

Вони помилилися, промазали! Поки достріляють партію, поки скоригують...

— Ця остання! Вагінь, Васька!

— По-остріл!

Останній удар по вухах — остання міна стрибає на траєкторію. Тридцять секунд, і вона впаде десь там — можливо, біля чийого тіла... За цей час нас тут уже не буде.

Ми наживаємо п'ятами. Хтось кидає на мортиру брезентовий чохол, інший підбирає із землі свій автомат.

— *Давайте, бляха, забираймося звідси! Вже!..*

Над нашими головами починається концерт. Здається, вся лінія зіткнення прокинулася, немовби тільки й чекала на це — хто ж зробить перший хід?.. Кілька батарей у морозну ніч обмінюються вогневими ударами.

«Але ми вже засвічені сьогодні, — думаю. — До нових зустрічей!»

Ці концерти тут не рідкість... Але нинішній — наш.

Біжимо асфальтовими доріжками ТЕС до свого протиатомного бункера. Я зашпортаюсь, мало не падаю — Костя і Михась із двох боків підхоплюють мене попід руки.

— *А чарівно ми їм зараз в'**бали, — від скепсису в голосі командира не лишилось ані сліду. — Не падай, братан!*

Зсипаємося ватагою сходами в наше лігво, іржучи й відхекуючись. Хтось припадає до фляги, вода переливається, тече струмочками по бороді... Чується дурнувата електронна мелодія: у Васьки задзвонила мобілка.

— *Альо, привіт, — каже він весело й невимушено. — Ну ти що! У нас тут перемир'я...*

KIT

ВАСИЛЬ ПІДДУБНИЙ

10-ТА ОКРЕМА МЕХАНІЗОВАНА БРИГАДА

Народився 1975 року на Житомирщині. Автор двох виданих книжок — «Пиастры... Пиастры!!!» та «Холодне серце».

Вільний митець, автор-ілюстратор.

Пішов добровольцем у березні 2014 року.

Після демобілізації навчається в Житомирському політехнічному інституті на факультеті економіки.

Шоста хата від фронту

— *Слава Україні!* — кажу неголосно та пильно дивлюся в очі. Це дзеркало душі ніколи не бреше. Знущаюся над «малоросами», перевіряю.

Мені подобається, коли сепари внутрішньо корчаться, плюються і матюкаються, але відповідають:

— *Героям слава...*

Бо жити хочеться... Деякі кажуть просто: «Слава...» — ніби ковтають закінчення. Таких потім перевіряю ретельніше.

Цього разу не довелося насолодитися скриплячими коронками та нуртуючими іскрами в очах.

— *Богу слава, синку...*

Дід протягує паспорт, охає, зігнувся, тримається за бік.

— *Що, серце?* — напружився я.

— *Та ні... Живіт пече вже третій день.*

За лікаря не питаю. Який там лікар — на сорок кілометрів лиш два санітари.

Це Гранітне, лінія розмежування, 2015 рік.

Щоденні обстріли, міномети, гаубиці... Який лікар...

Шкода стало старого. До того ж видно: не сепар. Не тому, що українською. Просто старий він уже, про таких кажуть «до Бога проситься». Що йому до земних клопотів.

— *Ану зачекайте...*

Я віддав паспорт і швиденько метнувся до складу. Цілий ящик таблеток, шприців, ампул. Де воно? Ага, ось. Сам це пив, коли взнав, що таке гастрит. Може, і діду допоможе. Все ж таки ефект плацебо ніхто не скасовував.

— *Візьміть...*

Дід глянув недовірко. Потім узяв.

— *Дякую, синку. А ти сам часом не з Волині?*

— *З Волині, — брешу.*

Яка кому різниця, хто я й звідки? Зайвого патякати не годиться. Менше знають — краще сплю. Хто, що, звідки... Сьогодні сказав, а завтра рідним потелефонують із погрозами.

— *А як ви здогадалися?* — питаю для годиться. А ще справді цікаво, може, знадобиться для кращої конспірації.

— *Говір у тебе волинський.*

Та не волинський у мене, але Бог із ним.

Просто говорю українською, стараюся грамотно, без суржика.

Тим місцевим, що наші, це подобається. Усміхаються мені. Деякі не усміхаються. Ну то й Бог із ними. Якщо місцева прописка, не мусимо затримувати. Такий порядок. Ось і ходять всякі. Місцеві... Пройде, видивиться, що треба, потім у магазинчик зайде, набере горілки-ковбаски, та й несе «русским таваріщам», що чекають за пагорбом. До них півтора кілометра від нашого посту.

Дідусь тим часом не йшов, придивлявся до мене, затим промовив:

— *Я сам із Волині, синку. Знаєш, що тобі скажу?*

— *А що?* — самому стало цікаво.

— *Глянь. Бачиш по дорозі шосту хату?*

— *Бачу.*

— *То я там живу. Слухай... Якщо почнеться страшне — не зволікай... Біжи до мене. Я тебе сховаю... І одяг дам...*

Сховаю. То добре. Скільки наших хлопців вийшли з оточення завдяки таким дідусям та бабусям. Багато хто з них навіть не знав, хто з ким воює...

— *Дякую,* — відповідаю чемно.

Нічого йому не кажу, але як щось почнеться, то біля тої хати якраз сепари й будуть. Бо то якраз у той бік, що фронт.

— *Не забудь, синку. Шоста хата. Клята війна...* — сказав дід і пошкандибав до розбитого мосту.

Приблизно через тиждень почалося. Страшне — не страшне, але накидали нам мін зі 120-х. Та так рагульно, що не докинули, поклали на півдорозі. Бахнули разів із десять та й втекли, боячись «ответки».

Приблизно хвилин за 20 прилітає захеканий молодик, кидає велосипед.

— *Хлопцы... Помогите!*

— *Що сталося?*

— *Соседа ранило, осколок под лопатку...*

— *Живий?*

— *Живой, но кровью истекает... Помогите, умрёт ведь...*

— *Зараз...*

Хапаю дальню рацію: *«Перший-Вулкану!»* — *«Перший на зв'язку»*. — *«Потрібна «таблетка», серед місцевих трьохсотий»*.

Мовчання. Роздуми. Відповідь: *«Немає»*.

Мову відняло. Як так не має? Людина ж гине... Кричу: *«Хоч санітара пришліть!»* — *«Кінець зв'язку!»*

Почуваюся безпомічним та винним. Не зміг навіть санітарну машину людям викликати... Соромно. Хлопець стоїть, трясеться, чекає відповіді. А я очі відвожу, бо не маю що сказати.

Потім сперечався з комбатом, напрошувався на неприємності. Намагався пояснити... Що люди. Що наші. Навіть як не за нас, то теж наші.

Відповідь була одна: ми не можемо ризикувати єдиною «таблеткою».

Пізніше ми дізналися, що міна влучила саме в шостий дім від дороги.

Для мене то була перша зрада, з якою я стикнувся. Зрада власному народу.

СКОЛОПЕНДРА

ЮРІЙ РУДЕНКО

101-ША ОКРЕМА БРИГАДА ОХОРОНИ ГЕНШТАБУ

Народився 1983 року в Києві. Закінчив Національний авіаційний університет. Був на Майдані, після — став військовим волонтером.

У 2015 році мобілізували до ЗСУ. Провів рік і місяць у зоні АТО. Був навідником гармати ЗУ-23. У 2016 році видав першу книжку «Психи двох морей».

Мріє про екранізацію своїх творів.

Остання ніч на Ельбрусі

Вдень тут усе буденно. Навіть здається, що якийсь злий геній поставив час на паузу. Стрілки годинника наче прилипли до циферблата й перескакують на кілька годин уперед, лише коли приїздить машина з обідом. Десь далеко і внизу, наче мурахи, повзають комбайни. Зліва направо нескінченним потоком ідуть фури із зерном, у радіостанцію коротко плюють своє «450» пости, навколо тиша.

Глибока, дивна тиша, наче мильна бульбашка ізолює тебе від буденності.

Окремі звуки прориваються ззовні, але період життя цих чудернацьких уривків недовгий. І люди живуть у цій бульбашці. Один день схожий на інший, десятки, сотні однакових днів...

Висота 243. Друга чи, може, двадцять друга лінія оборони. Попереду Горлівка, правіше Світлодарська дуга, лівіше, далеко за обрієм, Авдіївка.

У хорошу погоду, особливо під вечір, тут відкривається дивовижний вид. Сонце, перед тим як упасти за небокрай, робить подарунок. Останні червоні промені фарбують у колір крові якісь високі бетонні будівлі на «тому боці» й у стократну підзорну трубу на фоні неба видно ворожі силуети...

Висота — це «гора». За традицією. Скриваючи географічну точку, кожне місце базування славетного 2-го відділення було «горою». Іноді невеличкою, кілька метрів заввишки, зараз справжнім Ельбрусом, із верхівки якого вільно проглядається близько 80 кілометрів нашого дивного гібридного фронту.

І на горі цілий день вітер. На диво, теплий і потужний вітер, яхтсмени багато віддали би за такий щільний, стабільно рівний, потужний, що дме 18 годин поспіль. «Веселий Роджер», піратський прапор, сьогодні особливо веселий — цілком та із задоволенням він пірнає в повітряний потік. Без утоми, ні на секунду не опускається, весь день майорить, наче дихає. Іноді, нервово хлопаючи, йому вторить прапор державний. Вітер дме так, що нечисленні птахи летять боком...

Літо. У Києві черговий «майдан», у Криму чергова «укро ДРГ» вкрала чергову «лампочку Ілліча». Наша лампочка також ледь горить. Майже кілометр кабелю від насосної підстанції садить і без того не дуже стабільну напругу. Чайник кипить хвилин 15, і поки він кипить, у бліндажі наче в тій криївці — темно як у задниці.

Але бліндаж — це круто: сухо, тепло й пахне сосною. Колись, після війни, тут 100% буде крутий маєток. І якийсь пузатий пан виходитиме вранці на балкон і дивитиметься в бік Горлівки. Він питиме вранішню каву, снідатиме на терасі, споглядатиме, як сонце, чіпляючись за височенні труби Вуглегірської ТЕС, вперто повзе наверх і праворуч...

Це все колись буде. Згодом. А зараз тут не інститут благородних бабів, а позиція протиповітряної оборони. Обладнана всім необхідним і вкопана в землю, вона здається комічною за 20 кілометрів від передової. Але тил може стати передком у будь-який момент, це вже траплялося в Дебальцевому. І тому ввечері з лінивого курорту, прикритого від світу мильною бульбашкою колючого дроту, позиція перетворюється на озброєного їжачка. Ми можемо дати вогню вже через 40 секунд після наказу.

...Наче вечірня сукня після шампанського й романтичної вечери, падає додолу брезентовий чохол. Велична і граціозна у своїй брутальній сексуальності, світу являється вона. Стара гармата, Зла Двостволка. Більше як 50 років вона чекала свого часу, поневіряючись складами і сховищами. Її час настав. Техніка, знята з озброєння, знову стала в стрій. У правильних руках ця дівчинка — грізна зброя.

Саме такі руки пестили її, змашували й чистили. Ретельно вкривали свою даму від снігу й дощу, дарували їй правильну збройну косметику. Руки завжди копали позицію спочатку для неї, а вже потім для себе. Вони передавали своє живе тепло тонні металу й на 200% були певні, що вона не підведе. Бо метал є чесним.

Сонце опалює горизонт. Традиційна перекличка постів, настає час нічної варти. Традиційно справа наліво на великій висоті пройде безпілотник ОБСЄ. Черговий традиційно забуде дати команду, що то свої, ми традиційно зіграємо бойову тривогу. Всі операції доведено до автоматизму: визначення швидкості й курсу, дальності до цілі... і дуже хочеться натиснути на педаль...

...Піхота, що охороняє наш НП, із веселим гвалтом збіжиться дивитись, як стріляє гармата. Але не сьогодні. Це можна було б назвати

«насипай відповідально»: впізнаю «європейця» за характерним силуетом. На відміну від парка БПЛА, що використовують наші й не наші, ці машини зроблені за схемою «конвертоплан». Грубо кажучи, вертоліт із крилами, і ці відмінності дуже добре видно...

Вкотре стволи донизу й дівчинка мовчить. Розчарування. Піхота матюкається і розповзається по норах. У журнал спостереження лягає черговий запис: курс, швидкість, тип, час. А згодом оживає черговий і дає ту саму команду «свої — код світло». Хтось йому зі злим сміхом доповідає «плюс». І повітряне око ОБСЄ летить у своїх справах.

Сутеніє. Повз позицію гримлячі на ямах пролітають два КРаЗи. Турбіни свистять, машини плюються у вечір чорним дизельним димом. Водій передньої машини закурює. Як завжди. Без фар і габаритів дві вантажівки з гарматами летять уперед. Артилерія стоїть позаду нас, її «немає», але вночі вона з'являється нізвідки й насипає в нікуди. Гібридна війна грається в обидва боки.

Все, як завжди. Вечірній прайм-тайм. В інтернеті: «зрада», «голі, босі» і «патріотів зливають в казанах».

Десь на півдні саме в цю хвилину вкотре здають Маріуполь, а військові, що боронять місто, — за ту страшенну бійню і не в курсі. Вони спокійно курять на березі моря й заспокоюють рідних, що начиталися інтернет-експертів. За 40 хвилин КРаЗи доїдуть до позицій, відчеплять гармати й почнеться «дискотека». Заварюю каву...

Вітер дме. Він грає з прапорами, свистить, блукаючи поміж стволів Злої Двостволки. Замість сонця, ледь-ледь перевалюючи за величезні труби Вуглегірської ТЕС, з'являється місяць. Наче велика повітряна куля, він повільно дереться наверх і праворуч. На тлі труб неозброєним оком видно його рух. Теплий степовий вітер оминає гору, повітряні потоки танцюють на верхівці. У радіоефір летить чергове «450»...

Все, як завжди, і близько 11-ї з того боку на нас полетить МКС. Міжнародна космічна станція, яка яскраво світиться в нічному небі. По ній не стріляє тільки лінивий. Є така популярна військова омана про безпілотники: багато хто думає, що вони світяться. Є навіть байка про фотографування зі спалахом чи підсвітку прожектором цілей... Але це не так, і вкотре танкісти, що стоять у лісі, перед нами посилають черги в космос. Красиво, але марно.

Темно. Артилеристи доїхали до позицій, і починається дуель. Приблизно як у Пушкіна з Дантесом, тільки «кулі» важчі. Складно

сказати, хто починає першим, сподіваюся, що наші. Підсвічуючи невеликі хмарки на півдні, гармати плюються в небо. Горизонт гримить і світиться. Десь за обрієм розквітають розриви, іноді вибух особливо яскравий — явно влучання. Радіємо, наче діти...

Як завжди, лясаючи м'ятими решітками протикумулятивного захисту, приїздить БТР резервної групи. За певним планом оборони на НП для БТР є капонір. Майже наосліп, ризикуючи поскидувати вершників, машина влітає в стійло. Дизель видихає і знову настає тиша. А вітер дме.

Кава. Насіння. Сигарети. Спостерігаючи арт-дуель в усі наявні прилади, люди сидять на бруствері біля гармати. Це як певний театр, який у комплекті з теплим вітром дарує протиповітряна гора. Вона береже штаб, цілий район невеличкого міста й нерви піхоти. У лісі бачать спалахи, але відповідь постів стандартна: «Пацани, спакуха, працюють наші». Сигарети. Насіння. Кава. Останні новини, плітки, плани на майбутнє. А горизонт гримить...

А потім усе затихає. Якось раптово й неочікувано. Певно, артилерія міняє позицію чи, може, влучили куди треба. Вітер приносить інші звуки: десь далеко і праворуч гримлять важкі трали. Поліруючи небо фарами, суне колона. Хтозна: ротація, підсилення, наступ, відступ? Радіо майже шепоче «450» — все ок.

У телевізорі велика політика, футбол, серіали.

Приблизно посеред ночі тишу рве вертоліт. Він із характерним звуком рубає теплий вітер своїми лопастями. Традиційно невідомий РЕБ глушить зв'язок, і знов-таки традиційно з ефіру пропадає черговий. І власне, як завжди в такій ситуації, беру командування на себе. Кілька годин я «командую всім ППО штаба». Я і є той самий навіжений чувак, що мріє завалити Мі-28 чи Ка-50 і якому більше за всіх треба.

Люди люблять тих, хто бере на себе відповідальність. Їх слухаються.

Вертоліт, свій, український, летить із нашого боку один, не виконує жодних протизенітних маневрів і не несе озброєння. Насправді його дуже добре видно на тлі неба. Хто цікавиться авіацією, той зенітник від Бога, і, як-то кажуть, знає питання зсередини.

В ефір лунає: *«Бачу товстого, курс... дальність... наші, повторюю... код «світло», наші, код «світло»...*

Традиційно вертольоти літають над нами як по рейках, приблизно однаковими маршрутами. І зважаючи на курс, із високою ймовірністю можна вгадати його завдання. Часто з Краматорська в бік Бахмута літають медеваки. Вони оминають райони ППО про всяк випадок. Але якщо звідти машина проходить просто в мене над головою і летить на захід, то справи кепські. Це означає, що на Світлодарці трьохсотий... Важкопораненого Мі-8 везе прямо на Дніпро в лікарню Мечникова. У такі моменти ти контролюєш двічі, щоб до «колег» дійшло, що він таки свій. Проводжаєш гвинтокрилу машину, тримаючи в кишені чи то кулак, чи то дулю... тільки живи, брате, долети, долети.

А вітер дме. Він облизує гору, видуває тепло з тіла, граючи на стволах Злої Двостволки, наче на флейті. Приблизно за годину за трубами Вуглегірської ТЕС знову з'явиться сонце. Як і 400 разів перед тим, ця ніч буде чарівною. Вона залишиться всередині назавжди. Пам'ять зітре погане, прикрасить, додасть контрасту доброму. Ти щось змінив і змінився сам. Ти вніс свою частку. Ти вберіг своє небо.

Вдень ти поцілуєш свою залізну подругу. З ніжністю, на яку тільки здатен, торкнешся холодних стволів, сфотографуєшся на пам'ять, потиснеш руку тому, хто тебе поміняє.

І поїдеш із гори. Назавжди.

КОЛУМБЕТ 2
АНТОН КОЛУМБЕТ

Я и моя воображаемая собака

Армия похожа на киевскую маршрутку. В ней бывает или невыносимо жарко, или невыносимо холодно.

Сейчас явно период холода. Я сижу на пассажирском сидении нашего командно-штабного джипа рядом с Владимирычем, моим начальником штаба. За окном проносятся унылые заснеженные пейзажи освобожденной Луганщины, состоящие из степей, снегов и безнадежности. Я испытываю всего две эмоции: ужасную тоску и боль в пальцах ног. Пальцы болят уже давненько, и пора бы показать их начмеду, но страшно. Кроме того, боль отвлекает от тоски.

Дышу на окно и рисую смайлик. Пусть хоть что-то в этой серости улыбается.

Владимирыч хлопает меня по колену.

— *Тоха, смотри, наша «таблетка»?*

«Таблетка» — военный УАЗ, сошедший с конвейера на двадцать лет раньше меня, — стоит спереди слева на обочине. По эмблеме бата я опознаю его как наш. Опять сломались. Немудрено — снятые с учета, без должного ухода, машины выработали свой ресурс давным-давно. Странная смесь — техника, прошедшая несколько войн, и солдаты, не служившие в армии. Так победим.

— *Да, «таблетка» наша, стопудово. Встанем, поможем?*

— *Надо бы,* — говорю я.

Поможем, ха. Великий механик Колумбет, специалист по разборке степлера в полевых условиях.

Шутка про степлер — что-то вроде нашей штабной фишки. Завязшая в зубах, как армейская перловка, и такая же незаменимая. Так мы подчёркиваем нашу мнимую неспособность к созидательному труду.

Останавливаемся перед машиной и выходим. Сквозь светлую снежную пыль пробиваются пламенные языки небольшого костерка. Несчастный водитель копается на ледяном ветру в двигателе, тогда как его группа сопровождения расположилась вокруг огня и греет руки, перетаптываясь, кашляя и брэнча оружием. Становится ясно, что машину погнало менять дежурную смену на какой-то «фишке».

Владимирыч идет к водителю, я же тяну свои болящие ноги к костру. Здоровуюсь с ребятами, закуриваю и несколько минут блаженно жмурюсь от волн настоящего тепла.

Да, кто не служил в армии зимой, тот никогда не оценит тепло.

Мое внимание привлекают двое детей, сидящих на корточках у костра. Дети явно местные, прибились на огонек, так сказать. Мальчик лет восьми, и девочка шести. Мелкие, шустрые, ничего не боящиеся волчата. Удивительно быстро они принимают здесь правила игры и вырастают в мир насилия, не испытывая никаких проблем в общении с кучей вооруженных мужиков. Я уже вижу в руках у девочки пакет сгущенки, который она сосет через дозатор и смешно улыбается. Понятно, ребята дали. Крепим дружбу армии и населения. Маленькие попрошайки, такой адаптивности стоит поучиться.

Внезапно замечаю немислимое — на мальчике нет шапки. Это в такой-то лютый мороз! Злюсь. Конченые сепарские мрази. Родители небось бухие где-то лежат, а дети тут по морозу с голыми головами шарятся. Виноваты в этом, конечно же, «биндеры», Вашингтонский обком и лично Порошенко. Лучше бы следили за своими жизнями, так и я бы сейчас дома сидел, а не в этом заснеженном аду.

Злоба поднимается мгновенно и ярко. Злоба приятно освежает и тонизирует, как глоток энергетика. Зародившись где-то в середине сердца, она с толчками крови распространяется по телу, заполняя его, вытесняя глупые мысли и боль в пальцах. Метафорически она похожа на мохнатую дворнягу. Глажу её по голове внутри себя. Хорошая злоба, хорошая, помогаешь мне. Блин, я разговариваю с воображаемой собакой внутри своей головы. Что вообще происходит? Я уже поехавший, да? Ладно, потом. Всё потом. Малой без шапки. Да, сконцентрируемся на малом.

— *Эй, парень, пошли со мной к машине,* — машу рукой детёнышу.

Тот с готовностью идет за мной к джипу. Я открываю дверь и достаю из бардачка синюю волонтерскую шапку, которую я туда засунул из-за слишком малого размера. Сажусь на колени и натягиваю ее на малого. Тот улыбается, глядя мне в глаза. Ни страха, ни осторожности. Волчонок, чистый волчонок.

— *Мама твоя где, щегол?* — грубовато спрашиваю я, чтобы не дать себе скатиться в сентиментальность.

— *На работе,* — шмыгает носом малой.

— *А папа?*

— *А папу хохлы на войне убили!* — весело сообщает пацан. —
Спасибо за шапку, дядька!

Мне нечего сказать. Я снова еду между двумя безымянными мухосрансками, вокруг снег, холод и смерть. Когда-нибудь наступит день все это обдумать. Но не сейчас. Сейчас мне можно думать только о том, как у меня болят пальцы. И о том, как жалобно скулит моя воображаемая собака.

РОЗДІЛ III. (ВІЙНА: ПОВЕРНЕННЯ)

Війна: Яннендевоц
Повернення

АЛЯ

АЛІНА ВЯТКІНА

ПАРАМЕДИК, «ГОСПІТАЛЬЄРИ» ДУК «ПРАВИЙ СЕКТОР»

Народилася 1995 року.

Вчилася в Київському лінгвістичному університеті на чеській філології.

Брала участь у подіях на Майдані, після чого залишила університет і вступила до ЛНУ ім. Франка. У грудні 2014 року в Пісках потрапила на евакуацію поранених із ДАП і залишилася на фронті.

Зараз вивчає психологію. Координує соціальний проект «Стройбат».

Портал із війни в мир

Мене не було в місті цілих чотири дні. Два роки тому цього часу вистачало, щоб тричі змінити світогляд і поховати кількох друзів. Тепер нічого не змінюється. Магії не існує. Під час війни я почала уявляти, що поїзди — це портали. Такі собі дорожні чари: засинаєш парамедиком в одному з тих міст, чия назва трапляється мало не в кожній області, а прокидаєшся цивілом у мегаполісі.

► 21:40

курю на вокзалі в чергових Лохівцях і мрію про заварну каву, теплий душ і секс у ліжку — в умовах підвально-польового життя поняття щастя стає дуже конкретним і примітивним.

на платформу 12 і 3/4 прибуває поїзд на Київ. заходжу у вагон, але замість штину затхлої білизни та сечі й далі відчуваю звичний гидкий запах із металевим присмаком.

він перетікає від перенісся до кінчика язика, всотуючи в себе всі п'ять відчуттів, змиває останню надію відчутти справжні смаки й запахи: кава з ароматом крові, сигарети з ароматом крові, навіть чиїсь брудні шкарпетки — з ароматом крові.

але мені все одно: я застрибнула в портал, завтра прокинуся й усього цього не існуватиме.

► 22:25

нарешті відкривається туалет, іду перевдягатися: замість запилюжених берців — кросівки, замість форми із запраними плямами від крові й донецького чорнозему — джинси й майка.

ну чим не цивіл?

видає тільки смертник, але ці контури під одягом все одно здатні розпізнати тільки свої.

вертаюся на полицю й довго не можу заснути від хвилювання, як буває перед першим побаченням. після кожної ротації, виходячи з вагону, я потрапляю на перше побачення з Великою землею. і на кожне нове перше побачення я приїжджаю інша.

► 08:17

я відчуваю, як сонце намагається розплющити мені зсередини очі й вигріває ребра. мені 14... я їду в дитячий табір, на море, через кілька хвилин має прийти хтось із дорослих і почати нас будити.

— *40 хвилин до прибуття, через 10 хвилин закриваються туалети, пасажери, здаємо постіль.*

розплющую очі. поглядом наштовхуюся на камуфляжний рюкзак, смертник тисне на ребра так, ніби важить тонну.

блін, знову не вканалю. ну привіт, срана реальність.

► 08:34

заливаю в себе гідку розчинну каву, видихаю дим на вікно тамбура, уявляючи, що це ілюмінатор космічного корабля, і бачу, як на мене насувається планета Місто.

► 08:47

зістрибую з останньої сходинки вагона назустріч натовпу, роблю перший крок — хах, вже й забула, як легко, коли берці не стискають ноги.

вдивляюся в обличчя перехожих і боюся зізнаватися, що насправді шукаю когось зі знайомих. напевно, забула написати, що приїжджаю.

перевіряю вихідні: на прев'ю крайніх повідомлень до всіх друзів фото квитка.

► 09:30

на війні все інакше. там побратим, із яким була в групі минулої ротації, їдучи у відпустку зі Станиці Луганської, заїжджає до тебе в Піски просто обійнятися.

або подруга, з якою пройшли Майдан, приїздить на річницю Інститутської як волонтер.

війна закінчується там, де починається дружба. щирі розмови, дуркування... не перерахувати, скільки разів за цю ротацію чула фразу «ніби й війни нема... аби ще не стріляли».

ок, певно, більше нема сенсу втикати під вагоном.

чомусь дихається дивно: поверхнево й повільно. зазвичай так дихають, коли бояться, що їх помітять.

вдихаю на повні груди: сигарети, кава, сеча, шаурма, смог... стоп, шаурма!

► 09:50

цього разу на вокзалі мене зустріла шаурма. я їла її і поверталася в реальність, де люди їдять щось смачніше, ніж традиційне окопне меню: кілька в томаті, тушонка з кісток і жиру, склеєні макарони.

дожовую і вже точно знаю, що зараз поїду до Дніпра, кілька годин втикатиму на воду й перехожих, буду пити каву з «Макдональдза» та потроху усвідомлювати, що знову змогла повернутись і потрапити на нове перше побачення.

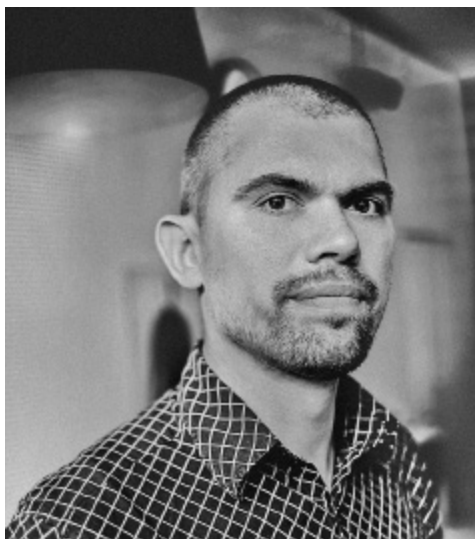
що довше на передовій, то більше там стає близьких людей, що більше близьких людей, то страшніше чути по рації крики: «медики медики!!» потім їдеш на позицію і лячно не від снарядів, що розриваються за автівкою, а від егоїстичної думки, що поранили когось із близьких людей. тоді не думаєш про те, що інші теж для когось близькі... у той момент у голові лише одне: «тільки б не свій, а якщо свій, то тільки б не важкий».

важко їхати у відпустку не тому, що не хочеться, а тому, що там ти сама. а ще важче за кілька днів дізнаватися, що після того, як поїхала, з'явилися нові трьохсоті. знаєш, що не пробачиш собі, якщо поранять когось зі своїх, а тебе поруч не буде.

...Остаточно я зненавиділа вокзали майже два роки тому, коли припинила їздити на війну. Тепер, хоч би скільки я їхала, завжди приїжджаю з точки А в точку Б однаково. Більше нема цього сакрального процесу перетворення з атошниці на цивіла в туалеті вагону. Я не дивуюся запахам, бо переважна частина вокзалів великих міст пахне однаково. Більше не існує дорожніх чар і платформи 12 і 3/4.

Мій портал зламався.

ДОЦЕНТ

МАКСИМ ПЕТРЕНКО

**БАТ. ІМ. ГЕНЕРАЛА КУЛЬЧИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ
УКРАЇНИ**

Народився 1983 року в Києві. До війни викладав в університеті «Україна».

Учасник Майдану. Доброволець 2-го батальйону оперативного призначення резервістів НГУ. Період служби: 04. 2014 — 04. 2016. Повернувшись із війни, продовжив викладати в рідному університеті. Створив та очолив Відкриту лабораторію кіберфізичних систем, організував волонтерський освітній проект.

Повернення додому

Чи відчую я себе вдома? Чи відчую себе цивільною людиною?

Я побачив перші багатоповерхівки Києва, і в мені прокинувся «киянин». Ті самі відчуття, як за 30 прожитих тут років. Але при цьому солдатська сутність усе ще трималася в полі зору.

Ми відчували себе переможцями. Здавалося: ось, ми змогли, вижили, Слов'янськ вільний, скоро і війні кінець! Ми визирали з першого бойового транспорту цієї війни — жовтого «Богдана» — і махали людям, повз яких проїжджали. А вони з усмішками вітали нас.

Невеликі збори в частині, і от я вдома! Змив із себе пилуку, наївся. Все чудово, я повернувся і маю не менше ніж тиждень перепочинку.

Але вночі до мене прийшла війна. Мабуть, вона їхала за мною, проте дещо затрималася в дорозі.

Я не спав. Це був напівсон. Я слухав техніку. Відчував усе й був готовий до бою. Здавалось: ось-ось мій сон перервуть та покличуть на чергування. Або ж я почую найголовніші слова, які миттєво мобілізують: «До бою!»

Ніч стирає реальність, і я не міг втямити, що я вдома. Здавалось: це просто трохи спокійніший блокпост, але потрібно бути готовим.

Це приходило щоночі приблизно два тижні. І так було щоразу, коли я повертався, відрізнялася лише інтенсивність.

Того, першого разу, було найяскравіше. Дні минали весело в зустрічах із друзями та колегами, у розповідях про бої та солдатське життя. А вночі до мене приходила війна. Тому я боявся ночі, не хотів засинати й потрапляти знову в її міцні обійми.

А одного разу я прокинувся ТАМ. Коли раптом прокидаєшся вночі через підозрілий шум, важко впізнати навіть свою кімнату. Якщо ти десь у санаторії чи на дачі — тебе труситиме від небезпеки.

Так було і зі мною. Поїхав я відпочити у свій будинок у лісі. Ліг спати угорі на мансарді. А вночі розпочалася гроза й блискавка вдарила десь недалеко. Прокинувшись від вибуху, мені здалося, що я сплю в наметі й десь іде бій. А оскільки не чути вигуків «До бою!», то, мабуть, усі відступили чи загинули, і я лишився сам.

Я кинувся намацувати свій автомат, броню та берці. Але який жах! Їх нема! Я беззбройний та беззахисний серед бою! Думав виглянути з намету через вихід. Але «вихід» виявився вікном, і я потроху почав повертатися у реальність. До наступної ночі.

...Зараз усе наче пройшло. Навіть вибухи салютів і петард не лякають мене. Тільки десь глибоко в душі смикається тривожний дзвіночок, який не дає радити розривам і нагадує, що десь іде бій.

МУЗІ

ІРИНА МУЗИЧУК

ПАРАМЕДИК, ДУК «ПРАВИЙ СЕКТОР»

Народилася 1970 року в Естонії в сім'ї інженера-ракетника з Києва. В Україні — із семи років. За освітою — викладачка літератури.

Почала їздити на Донбас із капеланом як водій-волонтер. Під час чергової волонтерської поїздки лишилася у складі загону «Янголи Тайри».

Згодом приєдналася до ДУК ПС, ОТГ ім. Воловика. Зараз веде приватну психотерапевтичну практику.

Лист подрузі, яка виїхала з Донецька

Танюша,

я устала сдерживаться и делать скидку на то, что тебе довелось пережить в Донецке.

Мне хватает эмпатии, чтобы проникнуться тем экзистенциальным ужасом, который охватил твой родной город.

Но я устала чувствовать твою ненависть, потому что считаю ее незаслуженной.

Это ведь не я пришла в твой дом и принесла смерть, разруху, ненависть, страх...

Ты обвинила меня в прошлый раз в том, что я пришла на чужую землю.

Ты ведь неглупая женщина, а в этом вопросе вдруг становишься то ли дубовой, то ли ватной...

Никак не можешь понять, что это наша общая земля, потому что какими бы мы ни были разными — живем-то в одном государстве.

В этой связи хочу тебя спросить: а почему ты от своих демонов и страхов сбежала на мою (мою?) землю? Зачем ты здесь?

Ведь по твоей логике это моя земля и я должна тебя ненавидеть в ответ. Возмущаться тем, что ты построила здесь свой бизнес, зарабатываешь бабло... Ты и твои земляки обрушили рынок труда и зарплаты в моем городе.

Вы разрушаете мой город, но не минами, а отсутствием любви к нему. Вы не знаете, как пахнут старые дворики на Евбазе, почему левый берег недостаточно аутентичен с моей точки зрения. Однако для меня это не повод изгонять вас и ненавидеть.

А вот ты не можешь простить мне двух фазанов, удачно сбитых машиной в тот момент, когда закончилась даже тушенка. Обвиняешь в мародерстве и краже какого-то сервиза. Бесплезно доказывать, что я не брала твой сервиз. Хотя бы потому, что я по эту сторону границы, а твой сервиз пропал где-то в районе Донецкой администрации.

Я ведь даже не призываю тебя защищать твою землю самостоятельно. Для этого есть я и остальные «идиоты». Те, для

которых слово Родина означает нечто большее, чем дача в Карловке или Песках.

Нам не нужен ни Донецк, ни Кремль. Мы пришли на Восток не за этим.

Я не хочу, чтобы тот кошмар, который ты пережила, коснулся моего ребенка. Если побочным эффектом стало то, что тебе удалось найти свое место в мире, который я до этого считала своим, — супер!

Почему же ты ненавидишь меня, сидя в моем доме, пока я защищаю твой?

Ведь то, что приходит к тебе в ночных кошмарах, сотворено людьми с той стороны...

Сейчас между тобой и ими стоим мы. Без этого ненавидимого тобой войска в камуфляже с сине-желтым флагом зависит, станет ли тебе еще раз так же страшно, как уже было, или ты сможешь наконец-то расслабиться и просто жить.

Надеюсь, ты хотя бы задумаешься над этим.

БУХГАЛТЕР 2
ВАДИМ ПАВЛОВСЬКИЙ

Війна — це коли болить серце

Вона не отримувала повістку військкомату. Просто так склалося, що навесні 2015-го вона пішла на ту клятву війну. Її ніхто не запитував, хоче вона чи ні. А вона по-іншому й не могла.

...Донбас.

Перші дні на війні вона рахувала. Надіялася, що скоро це все скінчиться. Вона буде вдома, у рідній хаті, готувати, поратися по господарству, копати картоплю...

Згодом довгі дні та ночі злилися в одне. Вона звикла до спеки, дощів, вітру в обличчя — це більше не мало значення. Болота, холод, степ, терикони — теж. Звикла до зброї — навчилася спати з автоматом.

У її мобілці з'явилися телефонні номери побратимів. Вона знала їхні позивні: Деня, Бобер, Лисий. Командир рідної саперної роти з інтелігентним позивним Доцент став для неї найважливішою людиною на землі. Але вона боялася їхніх дзвінків. Як вона боялася їхніх дзвінків...

Найбільше боялася полону. Боялася каліцтва. Боялася смерті. Боялася не повернутися через неї додому.

Смерть була поруч. Вона це відчувала.

На березі річки Кальміус вона з Денею і Вайфаєм розвідувала стежку для наших снайперів і тоді вперше почула її наглий свист. Смерть пролетіла над нею скалками металу.

Бачила, як смерть на окраїні нічної Мар'їнки показує свої трасуючі стріли, але й далі з веселим хлопчиною з позивним Борода обладнувала мінний шлагбаум.

Відчувала запах смерті, що оселився у вигорілому військовому екскаваторі, який підірвався на міні біля Красногорівки.

На дотик мацала смерть, коли знімала гранату на розтяжці посеред дачних будиночків біля Докучаєвська.

На війні вона ніколи не хворіла, тільки часто боліло тіло. Від бронезилета ніла спина.

Пекли здерті до крові лікті та коліна. Побачивши це, замполіт подарував їй свої налокітники та наколінники.

Боліли мозолі, коли одягнула нові зимові берці. Потім вони стали м'якшими від донецьких калюж: восени в окопі завжди стояли калюжі...

Та найдужче боліло серце.

Серце краялося, коли Діма та Льоша підірвалися на міні за Сартаню. Спрацювала МОНка на розтяжці. Вона накладала Дімі джгут. Її руки стали червоні та дрижали, а джгут, чортів джгут чомусь зісковзував і зісковзував...

На війні вона не плакала. Навіть тоді, коли їхала в медичці з Дімою і її серце на мить зупинилося від його слів: «*Мені кінець, пацани*». «*Ні*, — кричала вона йому, — *тримайся!*»

...Він помер через день у шпиталі.

Льоша переніс ампутацію ноги, ще кілька операцій. Помер.

Зовсім молоді. У Діми навіть дітей ще не було.

Вона трималася й нерідко обіймала землю. Чула над головою кулі, ховалася від вибухів. Уважно дивилася під ноги і йшла. Йшла, бо то була дорога додому.

Йшла всі 433 дні й ночі.

Вона не отримала нагород, та вони їй і не були потрібні. Вона навіть не отримала посвідчення «Учасник бойових дій».

Коли прочитала запис у військовому квитку: «...звільнено...» — вона не йшла, вона летіла. Летіла додому.

Ще мить. Ось, ось дім, поріг:

— *Мамо, мамо, я вдома*, — казав він, — *я вдома*.

Все. Вона повернулася з війни.

Обійняла свого сина-солдата й заплакала.

Довго плакала.

Але серце вже не боліло.

P. S. Присвячую своїй мамі. Ні — всім матерям, чиї діти були, є чи будуть там. Наші матері — справжні герої цієї війни.

